

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Erindringer fra det gamle Thorslunde - Ishøj

Af Viggo Friis Anni Andersen Inge Nielsen

Anni Andersen
født d. 20. januar 1933
Ishøj sogn.

Viggo Friis
født d. 11. april 1928
Ishøj sogn.

Inge Nielsen
født d. 7. oktober 1924
Thorslunde sogn.

Erindringer fra det gamle Thorslunde-Ishøj

Udgivet af : Thorlunde-Ishøj Lokalhistoriske Forening
Layout : Pile Mølle /medie:
Jon Halvorsen
Annette Jensen
Norman Sloth
Billeder: Viggo Friis
Billedbehandling : Philip Ollivier
Tryk : Grafisk service / Tonø tryk
1. udgave. oplag : 2000
Udgivet med støtte fra : Folkeoplysningsudvalget Ishøj Kommune
konsulenthjælp fra Kulturel Forvaltning
ISBN. : 87-9861-92-1-7

Forside : Kirkepladsen fra Ishøj (1910)

Forord

Ishøj har gennemgået en kolossal udvikling i de sidste 30 år. Det har bl.a. medført, at befolkningstallet er vokset fra nogle få tusinde til de mere end 20.000, der bor i kommunen i dag. De fleste er dermed tilflyttere eller børn af tilflyttere. Der findes dog en del mennesker, der kan fortælle om dengang, her kun lå landsbyer. Viggo Friis, Anni Andersen og Inge Nielsen hører til denne gruppe af „oprindelige“ Ishøjere. De er født, opvokset og har boet her i en menneskealder. Da de samtidig er særdeles aktive i Thorslunde-Ishøj Lokalhistoriske Forening, har de alle en stor viden om lokalsamfundet - ikke mindst som det har udviklet sig i dette århundrede. Det er noget af denne viden, som viderebringes i denne bog. Erindringer er personlig og subjektiv historieskrivning, hvor der bl.a. er plads til at give de „små“ begivenheder en stor vægt. I Viggos, Annis og Inges erindringsbog stifter vi bekendtskab med deres familier samt med naboer og handelsmænd, og vi hører deres historie, men samtidig får vi en levende beretning om dagliglivet i 30'ernes og 40'ernes Ishøj, hvor hjælpsomhed og sammenhold var vigtige ingredienser i en hverdag, der var præget af hårdt arbejde og en anstrengt økonomi. Det hele er set ud fra et barns synspunkt, for det er barndomserindringerne, der sættes focus på. Bogen er et resultat af et engageret og ulønnet foreningsarbejde gennem næsten 3 år, og det er da også baggrunden for, at Folkeoplysningsudvalget har støttet bogudgivelsen gennem et tilskud fra udviklings- og forsøgspuljen.

Britta Christensen

Formand for Kulturelt Udvalg

Viggo Friis:
Erindringer fra sivkanten

Mit barndomshjem lå lige ned til Køge Bugt, hvor min far, Ingvard Seehusen Friis havde forpagtet 6 til 7 tdr. land (matr.nr. 19C) af et konsortium bestående af Bay (Svingvejsgården, der også har heddet Parcelgården og Æblehavegården), Julius Jensen (Søvanggård), samt Højbye m.fl. (ikke herboende pengemænd). Forpagtningsafgiften var 400 kr. om året pr. tdr. land, og så havde min far forkøbsret til jorden. Det var lidt uklart, hvor meget jord vi egentlig havde. Den var målt ud efter normal vandstand, (hvor siv og vand mødtes), men ved højvande havde vi kun 6 tdr. land, mens vi til gengæld havde 7 ved lavvande.

Lige op til den forpagtede jord købte far en byggegrund, og her opførte han et træhus på 48 m² uden spor af bekvemmeligheder. Huset var uisoleret, og der var ikke indlagt vand, det måtte hentes fra vandposten i gården. Selv det brugte vand skulle bæres ud igen. Utroligt, at far ikke havde installeret et afløb. Det fik mor først lavet mange år efter. I køkkenet stod et komfur, og i stuen havde vi en kakkelovn. Vi tændte op med kvas, der gav megen røg, og ellers fyrede vi med brænde, som enten bestod af drivtømmer eller af træ, som vi fældede på vores jord. Først i 1938 kom elektriciteten til området, så i min tidlige barndom blev huset oplyst ved hjælp af petroleumlamper, hvor lampeglassene blev pudset hver dag. Mus var der nok af, og der var musehuller overalt. Når plagen var værst, måtte maden gemmes i gryder med låg på. En huskat kunne have gjort god gavn, men af en eller anden grund havde vi ingen. Da vi drev planteskole, havde vi som nogle af de eneste ved stranden telefon. Det betød bl.a., at vore naboer flittigt benyttede vores telefon, både når de selv skulle ringe, og når andre ringede op til dem. Når der var et opkald til en af naboerne, blev vi børn altid sendt afsted efter dem. Det var vi meget irriterede over. Ved siden af stuehuset opførte far en bygning støbt i beton, hvor der var vognport, vaskehus med gruekedel og afløb ud gennem væggen (senere blev det brugt til at ordne grøntsager i) samt en stald, hvor vi i min tidligste barndom havde en hest, 2-3 køer og til tider et par fedesvin. Et koldt hus, hvor vi også af og til fik uvelkomment besøg af rotter.

Familieportræt (sommeren 1926).

Billedet er taget på min bror Ottos dåbsdag. Personerne på billedet er min mor med Otto på skødet, min far med Grete på armen, og foran min far står Kirstine.

Om min familie

Far var vestjyde og planteskolemand, så han plantede læbælter ned mod stranden. Nærmest huset østrigsk fyr, hvoraf 5-6 stykker endnu er tilbage i 1996, el og fyr ud mod vejen, i dag Tranegilde Strandvej, og ned mod stranden en mirabellehæk, 3 rækker kirsebærtræer, en række navn og længst nede sandtorn og sølvpopler. Min far, Ingvard Seehusen Friis, var vendelbo og født i Hjørring den 12.

Mit barndomshjem som det så ud i 1934. Det var et uisoleret træhus på 48 m². Personerne på billedet er fra venstre : Otto Friis, Gurli Larsen (kusine), Viggo og Hans Friis.

juli 1893 og død den 10. marts 1933 i Ishøj. Min farfar var tandlæge og havde startet Vendsyssels Historiske Museum i 1888. Far havde realeksamen og uddannede sig som gartner med planteskolevirksomhed som speciale. Lige efter 1. verdenskrig, 1918-1919, var han i England for at lære landbrug. I 1920 kom han til Ishøj som underforvalter på Benzonsdal. Det var det første, han skrev om Ishøj i sin dagbog. Han førte nemlig dagbog lige fra 1913 til sin død i 1933. Den har været en hel guldgrube af oplysninger om min far. Jeg var kun 5 år, da han døde af dårligt hjerte, som var medfødt. I følge hans dagbøger var det et problem, der havde plaget ham siden barndommen. Far kunne engelsk, og det udnyttede han i

dagbogen. Hvis ingen andre måtte få kendskab til hans optegnelser, så skrev han på engelsk, som kun ganske få beherskede dengang. Et af de engelske afsnit handler om hans møde med den unge pige, der senere skulle blive min mor, bl.a. noterede han, at farven på køkkenvæggen i hans nyopførte træhus skulle have samme farve som pigens øjne. Min mor, Astrid Margrethe Mortensen, blev født i Ishøj den 5. oktober 1899 og døde den 24. september 1970. Hun var datter af et lokalt husmandspar, Kristine og Søren Mortensen, som havde et lille „sted“ på en nabogrund til det stykke jord, hvor Ishøj Idrætscenter senere blev bygget. Hun mødte min far i sommeren 1920, og de blev gift den 10. april 1921. De fik i alt 5 børn (Kirstine, f. 29. september 1922, Grete, f. 8. februar 1924, Otto, f. 26. april 1926, Viggo, f. 11. april 1928 og Hans, f. 9. oktober 1929). Da far døde i 1933, begyndte mors kamp for at overleve med 5 små børn, hvor den ældste var bare 10 år. Jeg fatter ikke, hvordan hun klarede det. Vi var fattige, selv om jeg som barn ikke spekulerede over det, for vores dagligdag adskilte sig ikke fra så mange andres dengang. Den eneste offentlige hjælp, hun fik, var enkebørnspenge. Hun skulle nu til at sætte sig ind i en hel ny verden, for naturligvis besluttede hun sig for at føre fars virksomhed videre.

Han havde været udlært planteskolemand, så der var meget nyt for mor at lære, blandt andet de latinske navne på alle planterne, som er fagsprog for gartnere. Hun antog en ung medhjælper, Viggo Skouenborg, der var hos os i flere somre. Han fik logi på første sal hos morbror Carl. Og hun bevarede forbindelsen med Skouenborg

Radiserne plukkes (1944).
Under verdenskrigen (1940-1945) var der et godt salg af grøntsager og planteskoleartikler. Personerne på billedet er fra venstre : Viggo og Astrid Friis.

Viggo Friis (1947). Karakteristisk for den tid er de stynede popler og telefonledninger på stænger.

resten af sit liv. Bedstefar og hendes brødre, Carl og Martin, boede i nærheden, og de var alle flinke til at hjælpe hende, men det var også nødvendigt, for vi drenge var ved fars død for små til det med heste og plov. Derimod kom vi hurtigt i gang med at luge, plante og plukke bær, og senere kunne vi bringe jordbær til landliggerne, som i stigende grad befolkede kysten. Da vi blev store nok, hængte vi en efterløber på cyklen og kørte ud med planter til folk på en stor strækning langs Sydkysten. De 6-7 tdr. land som far havde forpagtet i 1920, købte mor i 1937 for 12.000,- kr. og under 2. verdenskrig gik det bedre med økonomien, for der var god afsætning af planter og gartneriprodukter. Jeg husker bl.a., at vi på lørdage og søndage solgte jordbær på Gl. Køge Landevej, for her kom der mange Københavnerne forbi på cykel. Mor købte forår og efterår planter hjem fra 2 store grossistfirmaer, Eggert Petersen fra Lolland og Hjortsøes Planteskole i Svebølle, men hun lavede også en del planter selv.

Jeg husker, at vi som børn i det tidlige forår klippede stiklinger fra bl.a. ligustrum, poppel, pil, forskellige sirbuske samt fra en række frugtbuske. De blev klippet i passende længder, samlet i bundter på 50 og placeret i en rende med tang eller kompost, så de ikke tørrede ud. Først i maj, når jorden var bekvem, blev de stukket i jorden enkeltvis, og næste år var de så klar til at blive solgt. Det var spændende at få leverancer fra planteskolerne. Varerne var emballeret i halm omviklet med ståltråd, så de kunne bevare fugtigheden under den lange jernbanetransport. Der var travlhed overalt, når der skulle pakkes ud. Roserne fik navneskilt på og blev slået ned der, hvor min bror Hans har have i dag, frugttræerne skulle graves dybt ned, mens blå- og sølvgranerne kom med en stor klump, så de skulle behandles varsomt. Folk på egnen vidste besked, når vi fik planter hjem, så mange blev solgt med det samme, og morbror Carl fik travlt med at køre planter ud til folk. Mor led af ischias, så hun tog altid en hvil midt på dagen, uanset hvor travlt vi havde. Hun havde en utrolig stor bekendtskabskreds, og kunderne var trofaste. Der var ofte tale om, at flere generationer i en familie kom og købte planter. Kaffekanden var altid over ilden, for venner og kunder blev tit og ofte budt på en kaffetår. En dag havde hun en meget utålmodig kunde, der jagede rundt med hende, fordi hans kone ventede i en taxa. Mor foreslog, at han hentede hende, men det kunne ikke lade den sig gøre, for hun var død og lå i en urne. Træet skulle bruges til hendes grav-

sted. Da blev hun forarget, og der var ingen kaffe til ham. Mor fik 10 børnebørn, som hun elskede højt. De boede alle i nærheden, så de kom tit på besøg. Da de var små, sang hun for dem, mens hun gav dem en vippetur med fødderne. Efterhånden var hun slidt op, og i 1965 nedlagde hun planteskolen, og den sidste grund blev stykket fra og solgt, i øvrigt til min bror.

Min morbror, Carl Mortensen, blev født i Ishøj den 7. september 1907 og døde den 29. november 1981. Han boede ca. 200 m fra mit barndomshjem på det, der i dag hedder Lærke Alle 2. Mine brødre og jeg havde et særligt forhold til morbror Carl. Han har nok fungeret som en faderskikkelse for os. Vi kom dagligt i hans hjem, og som regel kom han også et smut forbi os for at se, hvordan det gik. Det var betryggende for min mor, der som bekendt var enke. Om vinteren spillede vi kort eller var med ham på jagt, og han lyttede altid interesseret, når vi børn fortalte om vores oplevelser. Om sommeren var jeg ofte med ham på Grønttorvet - i 30'erne med bil og under 2. verdenskrig med hest. Inden handelen gik i gang, fik hesten en mulepose, og vi andre gik ind på en kælderbeværtning og fik en kop kaffe og en ostemad. Jeg husker også, at vi kom på Rigshospitalet, hvor morbror leverede grøntsager til køkkenet. Da jeg voksede til, var det Carl, der lærte mig gartnerhåndværket - bl.a. hvordan de forskellige maskiner såsom plov og såmaskine fungerede. Morbror Carl havde forpagtet 4-5 tdr. land, hvor han dyrkede grøntsager. Om foråret og efteråret arbejdede han som regel for mor med planteskolevirksomhed og som anlægsgartner. Morbror Carl og tante Viola, født den 3. oktober 1911 og død den 18. juli 1971, havde 4 børn (Eva, født den 28. juli 1929, Erling, født den 21. juli 1930, Ejvind, født den 6. september 1935, og Kristian født den 12. marts 1940).

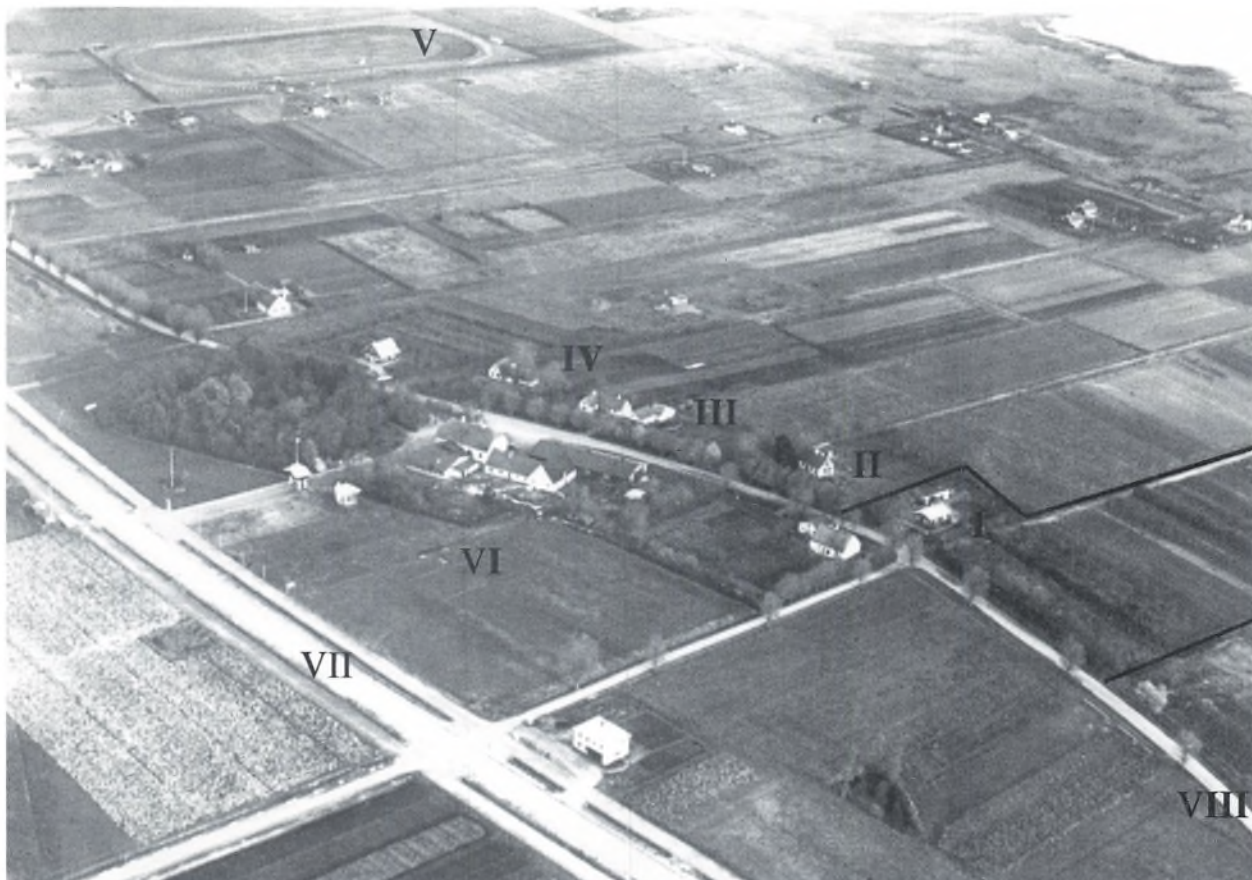
Min morbror, Martin Mortensen, overtog i 1940 barndomshjemmet, og min morfar gik på aftægt hos ham, idet han fik et værelse på loftet. Martin giftede sig forholdsvis sent med sin husholderske Elly. Hun havde en datter, Ruth, på 3 år, og sammen fik de børnene Karen Margrethe og Villy. Martin hjalp min mor med at pløje og ordne jorden, og han hjalp med at vedligeholde og udbygge diget rundt om marken, så vandet fra Køge Bugt kunne holdes i ave. Han var en ivrig strandjæger, og i jagtsæsonen var han dagligt ude med sit gevær. Bedstefar og senere Martin dyrkede grøntsager, som de for det meste solgte direkte fra loen, hvor bl.a. landliggerne var gode kunder. Tidlige kartofler og jordbær, som trivedes godt på den lette jord, var nogle af de vigtigste afgrøder. Martin havde 3 køer og 2 heste, og varmen fra disse udnyttede han, idet han over dyrene havde bygget et stillads, hvor læggekartoflerne kunne ligge i spiringsperioden. I 1970'erne solgte Martin ejendommen og købte en bungalow på Tranegilde Strandvej 77. Jorden blev udstykket bl.a. til de ældreboliger, der i 1996 ligger overfor Ishøj Idrætscenter.

..

Naboerne

Genboens hus var gammelt. I 1880'erne boede Peder Jensen her med sin familie, som også omfattede svigerforældrene. Han var fragt- og handelsmand og hentede bl.a. varer på Grønttorvet, som han derefter kørte rundt og solgte ved dørene. I 1906 solgtes huset til Andreas Pedersen fra Hundige. Han var murer og lavede godt og billigt arbejde - alt fra kakkellovne til nybyggeri. Datteren Karen blev mors gode veninde. Hun blev forlovet og gift med en husar, der var indkvarteret på Strandgården. Under 1. verdenskrig (1914-1918) var der nemlig indkvartering af soldater fra Sikringsstyrken på gårdene her på egnen. Efter giftermålet flyttede Karen og hendes mand til Munkebo på Fyn, hvor de overtog hans slægtsgård. Alligevel bevarede mor kontakten med hende hele livet igennem. Omkring 1920 blev huset solgt til malermester Peter Eilertsen og hustruen Asta. Med deres datter, Dagmar, havde mor også et livslangt venskab. Ligesom Karen flyttede hun fra egnen efter sit giftermål - helt til Padborg ved den tyske grænse. Eilertsen havde en meget stor have, hvor han avlede frugt og grøntsager, der blev solgt til ejerne af de sommerhuse, der efterhånden skød op i strandområdet. Han kunne også udstoppe fugle og mindre dyr. De sidste år, da han blev enkemand, spiste han den varme mad hos mor. Huset ligger der endnu men på en langt mindre grund, for den store have blev først i 50'erne solgt fra til 3 byggegrunde.

Maren og P' Nilen (Peter Nielsen) boede lige over for Jægerkroen, hvor de havde et lille husmandssted på ca. 7. tdr. land helt ned til strandkanten, der hvor Lille Strandvej nu ligger. Her havde han køer, grise og heste. P'Nilen kunne ikke brødføde sig selv og sin familie alene ved hjælp af indtægterne fra husmandsstedet, så i mangfoldige år arbejdede han som husmand på Enghavegården. Min vej faldt tit forbi Maren og P'Nilen, for når jeg skulle besøge morbror, Carl brugte jeg stien, der gik lige bag deres hus, og Maren gav mig mangan en gang en sukker-mad med på vejen. Maren og P'Nilen fik 3 børn (Niels Peder f. 9. juli 1888 og d. 16. marts 1952, Karen f. 1891 og Jens f. 1899). De 2 yngste døde i 1918 under „Den Spanske Syge“. Da forældrene gik på aftægt i 1928 overtog sønnen Niels Peder Nielsen og hans kone Anna (f. 26. juni 1894 i Ishøj Landsby og d. 22. september 1960) stedet. De byggede en ny fløj til huset til sig selv, mens forældrene blev boende i den gamle bygning. Niels Peder supplerede i mange år sine indtægter fra husmandsstedet ved at køre som mælkeemand. Han drog hver dag rundt fra gård til gård i sin hestevogn og samlede jungerne sammen for at fragte dem til Slotsmejeriet i Taastrup. Han havde også et par km af Ll. Vejleå, op mod Pile Mølle, som han skulle vedligeholde. Han slog kanterne med le og rensede selve

Oversigt over strandområdet (1934)

- I** *Mit barndomshjem.* Vi havde 6-7 tdr. land (hvor mange, var afhængig af vandstanden i Køge Bugt).
- II** *Ane og Christian Andersens hus* lå ved siden af vores. I min barndom var der en sti, der gik bag om naboernes huse hen til morbror Carl.
- III** *Parcellist Anna og Niels Peder Nielsens hus.* Deres jord gik også ned til Køge Bugt.
- IV** *Tante Viola og morbror Carls hus.* Han dyrkede som de fleste andre grøntsager på den lette jord.
- V** *Dirt-track banen.* Her kørtes der i 1930'erne væddeløb på motorcykler. Vejen forbi hed Dirt-Tracks Mindvej (nu Solvej).
- VI** *Jægerkroen,* der blev drevet frem til midt i 1970'erne. Den brændte i 1975, og i dag ligger der villaer på området.
- VII** *Gl. Køge Landevej (Hovedvej 2).* Denne betonbelagte vej åbnede for offentligheden i 1935.
- VIII** *Tranegilde Strandvej.* Frem til 1935 var dette Gl. Køge Landevej.

Drenge på naboens Niels Peder Nielsens jord (ca. 1935). I dag indgår området som en del af grundene på Ll. Strandvej. I baggrunden sommerhuse.

åløbet for planter (grøde). Det skete også med le. Oprensningen var nødvendig for at sikre en ordentlig vandgennemstrømning, der bl.a. modvirkede oversvømmelser ved kraftige regnskyl og ved tøbrud. Anna og Niels Peder fik 4 børn (Aksel, Emmy, Kristian og Elly). Han havde givet kommunen forkøbsret til sin jord, og kort efter hans død købte kommunen den til den meget billige pris a' 45 øre pr. kvadratalen. Den blev herefter udstykket til villagrunde. Sønnen Kristian, f. 1927 og d. 1971, blev min gode ven i barne- og ungdomsårene. Da han blev voksen købte han en nabogrund af moderen, i dag Lille Strandvej nr. 1, hvor han byggede et hus. Datteren Elly, d. 1994, overtog barndomshjemmet, da moderen døde.

Vores nærmeste naboer boede mellem os og P' Nilen. Det var Ane og Christian Andersen samt deres 5 børn (Anders, Martha, Martin, Laurits og Karen). Sidstnævnte blev mors gode veninde. Christian Andersen blev kaldt for Sandmanden, fordi han med sin store pram sejlede ud i fladvandet i Køge Bugt og gravede sand. Der var lavet en rende gennem sivene mellem vores og P' Nilens jord, så han kunne trække prammen i sikkerhed oppe på land. Sandet solgte han til egnens befolkning, der strøede det på gulvene i stuehusene eller på gangene i staldene. I

sine helt unge år fiskede han sammen med sin far, Anders Pedersen (før 1860'erne fik drengene ofte efternavn efter faderens fornavn), men da fiskeriet blev urentabelt, skiftede han fisken ud med sand. Faderen boede i nærheden af sønnen, i det, der senere gik under navnet „Go'e Hans'es“ hus, der lå på den grund, hvor havnefogeden nu bor (Tranegilde Strandvej 43). Ane husker jeg som lille, tandløs og flittig. Hun arbejdede for bønder og gartnere, bl.a. for min bedstefar Søren Mortensen. Ane døde i 1938, mens Christian døde nogle år senere. Christian Andersen og Anes søn, ungkarlen Laurits, overtog sit barndomshjem efter forældrene, ligesom han også ejede farfaderens grund. Han var lidt af en særting, og vi drenge var slemme til at drille ham. Utallige er de gange, hvor han løb efter os, når vi havde været for drillesyge. Han boede meget gammeldags og spartansk. Vand og toilet ville han ikke have indlagt. Da han langt senere, i 1960'erne, blev pålagt at få installationerne lagt ind, kunne ingen tvinge ham til at bruge dem, og han fortsatte med at bruge vandposten i gården og det gammeldags lokum. Til det sidste benyttede han sit gamle komfur, hvor han fyrede med kvas og brænde. Laurits boede i sit barndomshjem til sin død i 1986. På grunden ligger der i dag 3 parcelhuse.

Julius Jensen på Søvanggård, der lå tæt ved den nuværende S-togsstation, ejede bl.a. 12-13 tdr. land strandenge (i dag Søvangen og Søvangs Allé). Det var noget af den strandjord, som far først forpagtede, og mor sidenhen købte. Jeg husker tydeligt, at jeg som barn besøgte gården, når jeg kom for at betale terminen. Julius Jensen var gift med Margrethe, født Andersen, fra Vallensbæk. Hun døde i en ung alder efter at have født seks børn (Anna, Aage, Knud, Gerhardt, Hans og Ebba). Efter moderens død overtog den ældste datter Anna husholdningen i en alder af 15 år. Som voksen uddannede hun sig som sygeplejerske og forblev i øvrigt ugift. Den ældste søn hed Aage. Han blev gift med Erna fra Hundige og ernærede sig som kreaturhandler. Sønnerne Knud og Gerhardt arbejdede i mangfoldige år på fødegården. Da Gerhardt blev gift, byggede han sig et hus på sin faders jord (i dag Tranegilde Strandvej 14), mens Knud efter faderens død investerede sin arv i en gård ved Kyndby i Hornsherred. Sønnen Hans blev gårdejer på Stevns, mens datteren Ebba blev gift med en købmand fra Vanløse. Julius Jensens far, Lars Jensen, flyttede til Tranegilde Strand fra København, hvor han havde været koholder samtidig med, at han ejede en lille gård i Avedøre. En koholder havde køer inde i selve byen, og her producerede han mælk, der kunne sælges til bybefolkningen. Køerne stod opstaldet f.eks. på første sal, og når de først var hejst derop, kom de aldrig mere ud i det fri.

Handelsfolk

I dag kører vi selv op til Bycentret og køber så godt som alt, hvad vi behøver. Men i min barndom fik vi dækket mange af vore materielle behov ved hjælp af én række handelsfolk, der drog rundt fra hus til hus. Før i tiden var der mindst en købmand i næsten hver eneste landsby. Nede ved stranden, hvor der dengang kun boede få mennesker, fik vi en købmandshandel i 1935. Den første hed Købmand Münck på Dirt-Track Mindevej (nu Solvej). Senere flyttede han til Tranegilde Strandvej, og i 1939 solgte han butikken til fru Petersen, som i daglig tale fik navnet „Svea“, da hun var svensker. Hun boede alene sammen med sine voksne børn (3 døtre og 1 søn), og drev forretningen frem til sidst i halvtredserne. Under krigen fik vi endnu en købmand, Espersens. De havde først forretning på Trane-

Min mor, Astrid Friis

Billedet er fra 1948 umiddelbart før den store udstykning tog fart og blev til Friisvej og Astridsvej.

gilde Strandvej, men sidst i 1940'erne, da der atter kom gang i økonomien efter krigen, byggede de efter datidens forhold en stor forretning på Solvej 1. De var næsten nabo til Sveas butik, men kundegrundlaget var så stort, at begge forretninger kunne eksistere. Købmand Espersens butik blev nedlagt sidst i 1980'erne, da ejerne døde. Den store Købmand Jessen fra Taastrup bragte varer ud en gang om ugen. Man ringede et par dage i forvejen og bestilte varerne.

Mælkemanden, Emanuel Jensen, var fra Greve Strand og kom dagligt. I 30'erne kørte han i en lille ½ tons kassevogn. Den blev under krigen skiftet ud med en efterløber til cykel. Det betød, at han om sommeren måtte have nogle drenge til at hjælpe sig, for at betjene de mange feriegæster langs stranden. Jeg var selv mælkedreng et par somre. Emanuel havde boet nogle år i Argentina. Det talte han meget om. Hans kone, Else, var for øvrigt min mors kusine.

Brødmanden, Jensen, var fra Brøndby. Han var ikke blot en handelsmand men blev en ven af huset, bl.a. havde mor og han sammen en seddel i Klasselotteriet. Da Jensen stoppede, kom brødbilen fra bageriet Røde Vejmølle i Glostrup. Jeg husker især deres fantastisk gode landbrød.

Fiskemanden kom også fra Brøndby og kørte rundt i en ½ tons ladvogn med presenning. På den havde han lastet et par kasser fisk, fanget i Køge Bugt. Udvalget var ikke stort, og som jeg husker det, var fiskene altid fulde af ben. Fiskemanden holdt op med at komme sidst i 30'erne. Senere fik vi fisken fra 2 gæve fritidsfiskere, Ejnar og Fisker Hans. De havde fået lov til at bygge et skur på vores jord til deres grej, og fangsten solgte de rundt i nabolaget. Måske fik mor på denne måde gratis fisk som en form for husleje. De var et par festlige fyre. Jeg købte mine første ålekroge af dem. Det var en mærkelig handel, for jeg betalte med 2 jagtpatroner, 20 æbler og 20 fænghætter + 5 kr. Mange år senere, i midten af 1960'erne, købte Fisker Hans et sommerhus på Friisvej længst nede ved vandet. Her boede han til sin død i 1989. Huset udbrændte for øvrigt kort efter.

Slagterne, brdr. Henriksen (tante Violas fætre), kom fra Vallensbæk. Som mange af de andre handlende blev varerne transporteret på en ½ tons kassevogn. Det var ikke altid, at der var penge til kød, men så fik vi lov til at skylde. De var meget tålmodige med deres kredit. I mit barndomshjem kneb det især med kontanterne om vinteren, men så fik vi lov til at vente med betalingen, til der igen kom penge i løbet af foråret. Den ene af brødrene hjemmeslagtede for folk på egnen bl.a. i mit barndomshjem.

Frugtmanden, Ejner Jensen (mors fætter), kom med råvarer til os (frø og små planter). Han var medlem af en sammenslutning, der fragtede varer til hele landet. Hver vognmand havde et område (vores hed boks 1, mens f.eks. boks nr. 48 var

Hjørringområdet). Varerne fra de forskellige områder blev bl.a. omfordelt i Fragtmandshallen i Købbyen (i dag ligger den i Glostrup).

Garmesteren kom en gang om året. Han gik fra hus til hus og spurgte, om der var nogle reparationer at udføre, hvilket altid var tilfældet. Vi drenge købte for 5 øre kit af ham, som vi så legede med. Som regel fandt vi 5'øren gemt i kittet.

Postbudet, Aksel Larsen, cyklede hver dag fra Hovedpostkontoret i Taastrup. Først besøgte han Tranegilde, derefter videre til strandområdet, og ruten sluttede på Ishøjvej. En stor del af cykelturen tilbagelagde han på markveje, og det var en lang rute, der kunne være meget hård, når vejret var dårligt. Der var tradition for, at bønderne på skift kørte for postbudet i hestetrukken kane, hvis snedækket gjorde det umuligt at komme frem på cykel. Jeg husker tydeligt denne praksis gennemført i de strenge krigsvintre. Aksel Larsen og hans kone blev i øvrigt mors meget gode venner, og de kom sammen hele livet igennem også efter, at Aksel var gået på pension.

Uldjyden, som vi kaldte ham, kom et par gange om året gående med sin store bylt af tøj på nakken. Det var mest kraftigt undertøj og strømper, han solgte. Han var en flink, lille, tyk mand, der talte meget jysk. Hvis han kom til os sidst på dagen, opbevarede mor hans bylt til næste dag, mens han selv tog bussen til sit hjem i København. Clemmensen, der havde en manufakturforretning i Vridsløse, besøgte os ligeledes et par gange om året. Han kørte rundt fra hus til hus i sin gamle HGF'er og solgte sine varer. Jeg husker tydeligt begge de herrer.

Om stranden og strandene

Stranden var en stor nabo, hvor der var fladvandet helt ud til Sandøerne ca. 800 m ude i bugten (det dybeste sted var 1 m). Den mindste lå ud for Pileskoven og 500 m derfra den store over mod Vallensbæk. De forandrede sig i øvrigt hele tiden afhængig af vejr og vind. Hver sommer græssede der kreaturer på strandene, der også var tilholdssted for en række fugle f.eks. fasaner, viber, bekkasiner og lærker. Ude i sivene rugede blishøns og enkelte par af den sjældne rødbrum samt andefugle som gråænder, gravænder og edderfugle. Derimod så vi næsten ingen svaner, der i 1996 er en af de almindeligste fugle først og fremmest på grund af fredning. Fuglebestanden blev voldsomt øget i de perioder, hvor trækfuglene kom forbi, først og fremmest ænder. Selvfølgelig var der også mange mågefugle, men dem tænkte vi ikke nærmere over. De var der bare. I forsommeren samlede vi skarnsknægte fugleæg, som vi pustede ud efter først at have stukket hul i begge ender af ægget. Fladvandet og grøfterne var naturligvis hjemsted for en række smådyr. Især husker jeg hundestejler og haletudser, som vi børn fiskede efter.

Køge Bugt kunne gå voldsomt over sine bredder, idet vandet først gik op i de drængrøfter, der løb vinkelret på strandkanten, og derefter ud på markerne. Når en kraftig vestenvind først havde blæst alt vandet op i Den Botniske Bugt og derefter gik over i nord, så vendte vandmasserne tilbage med en voldsom kraft. Så vidste alle ved stranden, at nu fik vi oversvømmelse. Det første tegn var flygtende mosegrise, mus og andre smådyr, der normalt levede ude i strandengene. Vi børn morerede os med at fange og dræbe småkræene. Vi forstod ikke Alvoren ved højvandet, men syntes derimod, at det var spændende. For at sikre os mod oversvømmelserne byggede far diger parallelt med drængrøfterne. Hvis digerne ellers var i orden, kunne de modstå et normalt højvande, men engang imellem indtraf katastrofen, og brakvandet fra bugten steg op over digekanten og fossede ind på vores marker. Her blev det liggende og forvoldte stor skade på jord og planter. Det værste vi oplevede, var højvandet umiddelbart efter min fars død. Han nåede lige at plante flere tusinde bittesmå blågran, der alle blev ødelagt af oversvømmelsen. Økonomien lå i ruiner, og en masse arbejde var spildt. Det var en hård tid. Mor har fortalt, at hun engang først i tyverne vågnede og oplevede, at der var himmel overalt. I virkeligheden var det en oversvømmelse, der var opstået i nattens løb, men først blev opdaget om morgenen. Der kunne godt gå 3-4 år mellem 2 højvande, og så havde vi glemt alt om skadevirkningerne. Vi drenge legede på digerne, hvor vi blandt andet gravede huller og kanaler. Hvis det ikke blev repareret, kunne det give problemer, når højvandet endelig kom. Især efter fars død kneb det for mor med at få kræfter til at vedligeholde digerne. I min tid har jeg oplevet en del alvorlige oversvømmelser. Sidste gang var i januar 1974, efter at området var blevet bebygget med parcelhuse. Folk troede, at de kunne klare problemerne ved hjælp af det nyetablerede kloaksystem, men det var ikke bygget til oversvømmelser, så det brød totalt sammen.

Strandengene i 1948.

Min bror Hans sidder og mediterer på en skydepram. Renden var gravet af Christian Andersen (sandmanden). Han benyttede den, når han fragtede sand i land ude fra bugten. I dag er området en del af Strandparken, men i 1948 var engene endnu i familiens eje.

Brakvandet i Køge Bugt frøs hurtigt til ud for os, hvor vanddybden var meget lav. Isen var en herlig vinterlegeplads, der samlede hele områdets børn. Vi lavede glidebaner og løb på skøjter. Da vi hjemme ikke havde særlig mange penge, måtte jeg nøjes med løse skøjter, som jeg spændte fast på gummistøvlerne. Der var et mægtigt leben på isen, og mangen en gang blev det sent, inden vi nåede hjem. Jeg

mindes ingen alvorlige ulykker på stranden, højest en våd sok. Krigsvinteren 1942 til 1943 var utrolig hård. Det frøs 35 grader, og der var mangel på brændsel. Vi fyrede med tørv og brænde. Lille Søren fra Jægerkroen kørte rundt på isen i sin Pontiac mens andre benyttede sig af den vinterskabte bro og cyklede til Amager. Alf og Svend Larsen hakkede hul i isen ude ved Sandøen og gravede sand, som de fragtede i land på kane.

I min barndom var der i tusindvis af bundgarnspæle overalt i Køge Bugt. Det var ål, man fiskede efter. I forsommeren, på vindstille dage, kunne vi høre lyden fra rambukkene, når fiskerne bankede bundgarnspælene ned i havbunden. Om vinteren blev pælene taget op igen, med mindre

man skønnede, at bugten ikke frøs til. I nogle år tog fiskerne fejl, og så blev langt de fleste bundgarnspæle ødelagt, når isen bredte sig. De drev i land i løbet af foråret, hvor vi drenge bjergede dem. Så havde vi træ til tømmerflåder. Mangen en bundgarnspæl blev også indsamlet af de voksne som et kærkomment brændsels-tilskud. Vi skulle nok have ringet til strandfogeden Frode Hansen på Søager ved Hundige. Det gjorde vi dog aldrig. I dag er der ikke mange bundgarnspæle tilbage i bugten.

Så længe jeg husker, har vi holdt Sct. Hans Aften på stranden. De første fester, jeg mindes, foregik på vores strandeng, for vi havde altid noget affaldstræ fra planteskolen, der kunne benyttes til bålet. Morbror Carl sørgede for borde og bænke, som han transporterede i sin lille lastbil, mens naboerne kom med kaffe

Hegnspæle i skellet mellem vores og naboens, Nordgårds, strandenge (1944). I dag indgår området som en del af Strandparken.

og lagkage. Mor bagte æbleskiver, og visse år var hun også i stand til at byde på friske jordbær. Lærer Rønje fra Tranegilde holdt som regel båltalen, og der blev sunget fællessange. I 1945, da jeg var en ung lømmel på 17 år, var det et pragtfuldt vejr, og vi unge holdt nattefest på Sandøen. Der var rig lejlighed til at flirte med pigerne, mens vi dansede til musik fra den medbragte rejsegrammofon.

Strandengenens rige fugleliv gjorde dem velegnede til jagt. Mine morbrødre, Carl og Martin Mortensen, tog ofte afsted ved morgengry eller i skumringen, hvor der kom store andetræk. Så snart jeg blev gammel nok, deltog jeg (og mine kammerater) aktivt i jagten. Dengang kunne man løse jagttegn som 16-årig, blot forældrene gav deres tilladelse. Der blev også drevet jagt fra skydepram. Forrest var der anbragt et skjold med et hul, som man dels kunne se, dels skyde igennem. Jægeren lå bag ved skjoldet på en skrå plade, og i denne stilling kunne han lige så langsomt stage sig frem mod ænderne. Det var særlig min ven og næsten nabo, Kristian Nielsen, der drev jagt fra skydepram. Han havde et stort behov for at være alene. Det fik han opfyldt ude på bugten, samtidig med at han skaffede kød på bordet. Før min tid arrangerede Jægerkroen jagtture for velstillede københavnere. Den havde en del jord langs stranden, der kunne benyttes til selve jagten, og bagefter kunne man så bo og spise på kroen.

Jægerkroen

I året 1837 blev Jægerkroen købt af pensioneret kongelig kusk Søren Nielsen. Indflytningen fandt sted den 27. april, og folketællingen fra 1845 giver følgende oplysninger om hans familie: Søren Nielsen 50 år, gæstgiver og gift med Marie Svendsen, 51 år. De havde 4 børn - sønnerne Theodor, 22 år, og Edvard, 14 år, samt døtrene Oline, 13 år, og Juliane, 11 år. Den 25. april 1860 tilskødede Søren Nielsen kroen til sin ældste søn. Under hans ejerskab nedbrændte den første gang, lige efter århundredeskiftet. Den blev dog hurtigt genopbygget og stod færdig i 1905. Kort efter døde Theodor Nielsen imidlertid, men hans kone, Margrethe, videreførte krodriften indtil 1907, hvor datteren Ida og hendes mand, Anders Frederik Larsen, blev værtspar. Det var under deres ledelse, at Jægerkroen oplevede sin første glansperiode i nyere tid. På Jægerkroen drev man også landbrug med 40 tdr. land samt et husdyrhold, der for et af årene i perioden 1915-1920 bestod af 10 køer, 8 stk. ungvæg og kalve, en tyr af dansk rød race, 2 heste samt 2 plage og 2 føl. Det er endvidere noteret, at man året før havde solgt 25 fedesvin. Jægerkroen, der har fået sit navn efter de nærliggende kongelige vildtbaner, var en gammel kongelig privilegeret kro, der p.g.a. sin smukke beliggenhed og korte afstand til København fik en søgning, der er blevet få landevejskroer forundt.

Elisabeth Hansen fra Strandgården fortæller fra perioden omkring 1912, at kroen dannede rammen om grundlovmøder. Her lyttede man til den indbudte tæ-

Jægerkroen (ca. 1918).

Selve krostuen havde dette udseende indtil den brændte i 1975. Forrest til venstre ses rejsestalden, og i baggrunden skimtes avlsbygningerne.

I forbindelse med krodriften blev der drevet landbrug. Jægerkroen havde 40 tdr. land jord, hvilket var en stor gård i 1918.

ler og spiste sin medbragte madkurv i et af kroens lysthuse. Ungdommen samledes også i lokalerne til offentlige baller, 5 øres dans kaldtes det, idet man for hver dans skulle betale 5 øre. Hvor mærkeligt det end lyder, mødtes afholdsforeningen fra Hundige også i krostuerne, hvor de bl.a. afholdt tombola. Elisabeth Hansen fortæller endvidere, at værterne dengang var meget myndige og holdt en streng og hård justits overfor berusere og ballademagere. Deres datter Ellen gik i Ishøj Friskole, i øvrigt sammen med Elisabeth Hansen. Fra 1912/1913 blev der etableret transport fra København ved hjælp af lastbiler med faste ringe og påmonterede bænke til pas-

sagerne. De dannede på en måde en forløber for rutebilerne. I begyndelsen var endestationen Vejlehus ved Vallensbæk, men ruten blev senere forlænget til Jægerkroen. Anders Larsen fik i året 1917 brandforsikret alle kroen bygninger til en samlet værdi af 29.900,- kr. I samme år solgte han kroen til Cort Petersen fra Vallensbæk. Alle kroer havde en rejsestald, hvor de rejsende kunne få vognen i hus og hestene i stald. I Cort Petersens tid var driften af rejsestalden dog bortforpagtet til den såkaldte staldforpagter, der i øvrigt også bestyrede den keglebane, som var tilknyttet etablissementet. Under Cort lederskab gik det nedad bakke med kroens rentabilitet, og i midten af 20'erne solgte han den, og frem til 1930 blev den ejet af forskellige konsortier og drevet ved hjælp af forpagtere. Der skulle en helt ny mand til at genrejse kroen. Det blev restauratør Kaj Sørensen, også kaldt Lille Søren. Han havde først været forpagter, men i 1930 købte han kroen. Lille Søren var bidt af dirt-track, datidens form for speedway, og sammen med et par andre anlagde han omkring 1930 en dirt-trackbane kun 300 m fra Jægerkroen. Skønt

kæmpemæssige støj- og støvgener blev banen en stor succes. Den holdt dog kun i nogle få år, da det viste sig mere profitabelt for ejerne at sælge jorden end at køre dirt-track. Under Lille Søren oplevede Jægerkroen en ny blomstringstid. Han havde en masse ideer og tanker om, hvordan stedet kunne „bankes“ op igen - bl.a. var det en forudsætning at trække flere mennesker til gennem div. arrangementer. Han var bevidst om reklamens værdi, ligesom han gik i gang med en udbygning af stedets faciliteter. Da betonvejen, Hovedvej 2 el. Gl. Køge Landevej, blev indviet i 1935, fik Lille Søren et alvorligt problem, for den nye vej til Køge gik bag om kroen i modsætning til den gamle, som kroen lå med front til. Problemet blev løst gennem etableringen af en krostue, i form af en mølle, på den modsatte side af den nye vej. Den fungerede som blikfang for de efterhånden mange hundrede trafikanter, der hver dag passerede forbi. Et andet blikfang var en flot kinesisk portal, der blev opstillet ved betonvejen lige ved indkørselen til den gamle kro. Portalen var fra 1888 og oprindeligt opført i forbindelse med en udstilling i København, hvor den blev placeret foran Tivolis indgang ud mod Hovedbanegården. Da den blev udrangeret, købte Lille Søren den så til Jægerkroen, hvor den stod til kroen nedbrændte i 1975. Portalen blev herefter opmagasineret, indtil den i 1990 blev restaureret og fik sin nuværende placering i Ishøj Dyrepark. I 1957 solgte Lille Søren kroen, og en række forskellige ejere søgte at modernisere driften bl.a. med dinér transportable og udlejning af selskabslokaler. Det hele gik meget godt, indtil motorvejene til København blev etableret. Så forsvandt kundegrundlaget for en rentabel drift. Efter branden i 1975 blev jorden solgt. Der var kun et par tdr. land tilbage, resten var allerede solgt fra i takt med den stigende udbygning af strandområdet. I dag er der ingen tydelige tegn tilbage af Jægerkroen.

Udstykningen af strandområdet

Udstykningen af strandområdet begyndte omkring 1920, men den foregik ikke på en gang. Det skete i etaper. Der var tale om sommerhuse, der lå spredt i landskabet, bl.a. ved det, der i dag hedder Lærke Allé og Strandvangen. Mor begyndte udstykningen af vores jord, det der senere fik navnet Friisvej, i 1946. For en samlet pris af 14.000 kr. solgte hun et stykke jord til en ejendomsmægler. Det blev der 8 sommerhusgrunde ud af. Samtidig fik kommunen vederlagsfrit overdraget vores strandeng på ca. 1,5 tdr. land. Jorden kunne ikke dyrkes, men var forbundet med udgifter i form af ejendomsskatter. Andre lodsejere gjorde det samme. I 1948 fik mor udarbejdet en egentlig udstykningsplan for sin jord, der blev målt op i enkeltgrunde hver på ca. 800 m². I udstykningsplanen var der afsat arealer til såvel grunde som vejanlæg. Naboejendommen blev udstykket samtidig

Der bygges hus på Tranegilde Stran (1956).

Niecer og nevøer er på besøg hos min bror Hans. De fleste var selvbyggere dengang, og man hjalp i stor udstrækning hinanden. Personerne på billedet er fra venstre : Hans Friis, Gert Johansen, Ingvar, Ole og Irene Friis Larsen samt Lise og Lone Friis.

60'erne. Ofte var det yngre mennesker, der arvede et sommerhus, for derefter at erstatte det med en helårsbebyggelse. Det fleste huse blev opført af lokale selvbyggere (herunder medregnet sommerhusejerne), så man kendte hinanden, og man hjalp hinanden.

Jeg selv og mine 4 søskende havde efterhånden også fået den alder, hvor vi skulle stifte eget hjem, og mor fik da den glimrende tanke at forære hver af os en byggegrund. Kirstine var den ældste, og hun fik sin grund i maj 1949 (Friisvej nr. 1), der havde en værdi af 2000 kr. Året efter fik jeg min grund (Friisvej nr. 7), der havde en værdi af 4000 kr. Et par år efter solgte jeg den i øvrigt for 6000 kr. I 1960 købte jeg grunden Friisvej nr. 5 for 12.000 kr., her bor jeg den dag i dag. Min bror Hans havde naturligvis også fået en grund (Tranegilde Strandvej 69). I 1965 købte han tillige nabogrunden (nr. 67), den sidste der var tilbage i mors udstykning. Den kostede nu 40.000 kr. I løbet af 50'erne var udstykningen af strandområdet i fuld gang. Byggemodningen tog sin tid. Først i 50'erne fik vi vand fra et fælles vandværk, der afløste vandforsyningen fra egne lokale brønde. Der var imidlertid ikke anlagt kloaker. Det gav mange problemer, for folk havde ikke råd til at få tømt deres septiktanke. Det klarede man ved at udlede efterladenskaberne ulovligt i Køge Bugt. Det var umuligt at afvande området, så det var et stort fremskridt, da kloakeringen endelig blev gennemført sidst i 1960'erne i forbindelse med udbygningen af vejnettet. Kloaknettet blev koblet til Vestegnens store fælles rensnings-

med vores jord. Den var ejet af en københavnsk overlæge, Aksel Nordgaard, og havde indtil da ligget udyrket hen. Med udgangspunkt i udstykningsplanen solgte mor nu en grund engang imellem. Der var ingen lejligheder i Ishøj dengang, så når folk blev gift og skulle have et sted og bo, måtte de købe en grund og bygge et hus, hvis de da ville bo her i kommunen, og det var der mange, der ville. Det betød bl.a., at grundpriserne hele tiden steg. En af de første, der byggede sommerhus på vores jord, var Frederik Seyfarth. I 1960 tog han springet, rev sommerhuset ned, byggede et nyt typehus og flyttede fast på landet. Han bor der den dag i dag (1996) i en alder af over 90 år. Mange fulgte Seyfarth's eksempel først i

anlæg, Avedøreværket. Ofte fik vejene navne efter de personer, der ejede den udstykkede jord. Således fik vejen gennem mors udstykning navnet Friisvej, opkaldt efter vores slægt, mens en sidevej fik navnet Astridsvej efter min mor. Akselsvej er opkaldt efter vores nabo, overlægen fra København.

Strandparken

Etableringen af Køge Bugt Strandpark, verdens største kunstigt anlagte strand, er godt beskrevet mange andre steder. Jeg vil i det følgende give min personlige vurdering af Strandparken.

Ishøj har med Strandparken fået en perle af et rekreativt område. Dengang planerne kom frem, viste lokalbefolkningen dog stor skepsis overfor det store projekt. Vi mente, at nu blev „vores“ strand ødelagt. Vi havde haft den for os selv indtil da, for det var kun de „lokale“, der benyttede den. Man drev lidt jagt fra skydepram eller fra sivene, og de fleste grundejerforeninger havde anlagt broer, hvor man havde mindre både, der med sejl eller årer kunne transportere folk ud til Sandøen ca. 800 m ude i Køge Bugt. Fuglelivet vil forsvinde, mente vi, nu hvor alle og enhver fik adgang til stranden. Heldigvis gik det ikke, som vi forudsagde. Selv om Strandparken besøges af tusindvis af mennesker, så trives fuglelivet stort set. Bestanden af de enkelte arter er gået i vejret, og nye, som f.eks. fiskehejren, er kommet til.

Et enestående rekreativt område

Fra Lille Strandvej fører en sti ud gennem det helt enestående område. Rørene og sivkanten er der stadig, og stien snoer sig over to flotte broer af naturligt træ. Med to „kunstige“ søer, Jagersø mod København og Lille Vejlesø

Klitter i Køge bugt Strandpark(1996). for at undgå lugtgener bliver stranden et par gange om året rensset for tang. Det samles i store bunker iblandet sand. Marehalmen får hurtigt fat, hvorved der dannes nye klitter. På den måde er klitlandskaber i konstant forandring.

mod Køge, kan man ikke ønske sig noget smukkere. I sidstnævnte sø finder man en lille ø, Lille Vejleø, der blev anlagt for at give rugende terner de helt rigtige ynglebetingelser. Naturen tog imidlertid magten, idet der er skudt mange træer op. Ternerne, der kræver en „nøgen“ strand, er forsvundet, og svanerne har taget

over, ligesom øen er tilholdssted for en flok hejrer, der dog ikke yngler på stedet. Ænder og andre svømmefugle i stort antal dykker efter føde side om side med svanerne, der majestætiske glider omkring på vandet omgivet af unger. Hundeejerne har trådt en sti langs søbredden, og en vandretur her er en utrolig smuk oplevelse. Når man har passeret søerne, møder man et uigennemtrængeligt krat af hybenroser og bag ved dem de kunstigt anlagte klitter, der er beplantet med marehalm importeret fra Vestjylland. På indersiderne af klitterne er der anlagt en sti. Her kan man gå en adstadig tur med hunden el-

St. Vejleå umiddelbart før den munder ud i Ishøj havn. Ved særlig stor vandmængde i åen kan det ledes ud i de kunstige søer (Jægersø og Ll. Vejlesø). Vandet i søerne reguleres af automatiske ind- og udløbsværker, således at det under normale omstændigheder skiftes ud i løbet af 14 dage. På skammelen sidder mit barnebarn, Jacob Friis Riddervold.

ler styrke konditionen med en joggingtur. Det sidste benytter Hjertereforeningens medlemmer sig flittigt af. Man kan gå i vandkanten og nyde bølgenes sagte klukken mod bredden, og på toppen af klitterne kan man nyde udsigten både til strand og sø. Der er anlagt rigeligt med parkeringspladser i området, og omkring dem er der, på de store badedage, trængsel. Åerne Store Vejleå og Lille Vejleå munder ud i Strandparken. Vandet fra åerne ledes uden om søerne og direkte ud i lystbådehavnene i Ishøj og Hundige. Søerne tilføres dog ferskvand fra en række mindre dræn- og regnvandsudløb fra den oprindelige kystlinie.

Klitterne vokser stadig. To gange om året renses stranden for råddent tang. Det lægges i store bunker, og så får marehalmen hurtigt fat. På denne måde er området i stadig forandring. Terrænet ved søerne ændrer sig også, idet vandet ved stormvejr æder sig ind i skrænterne. Som en sidegevinst fik vi Museet for Moderne Kunst „Arken“, der vil trække endnu flere mennesker til Strandparken.

Strandparken har gjort Køge Bugt til en ven og ikke til en fjende. Det blev den ofte betragtet som i min barn- og ungdom, hvor store landområder jævnligt blev oversvømmet.

Anni Andersen

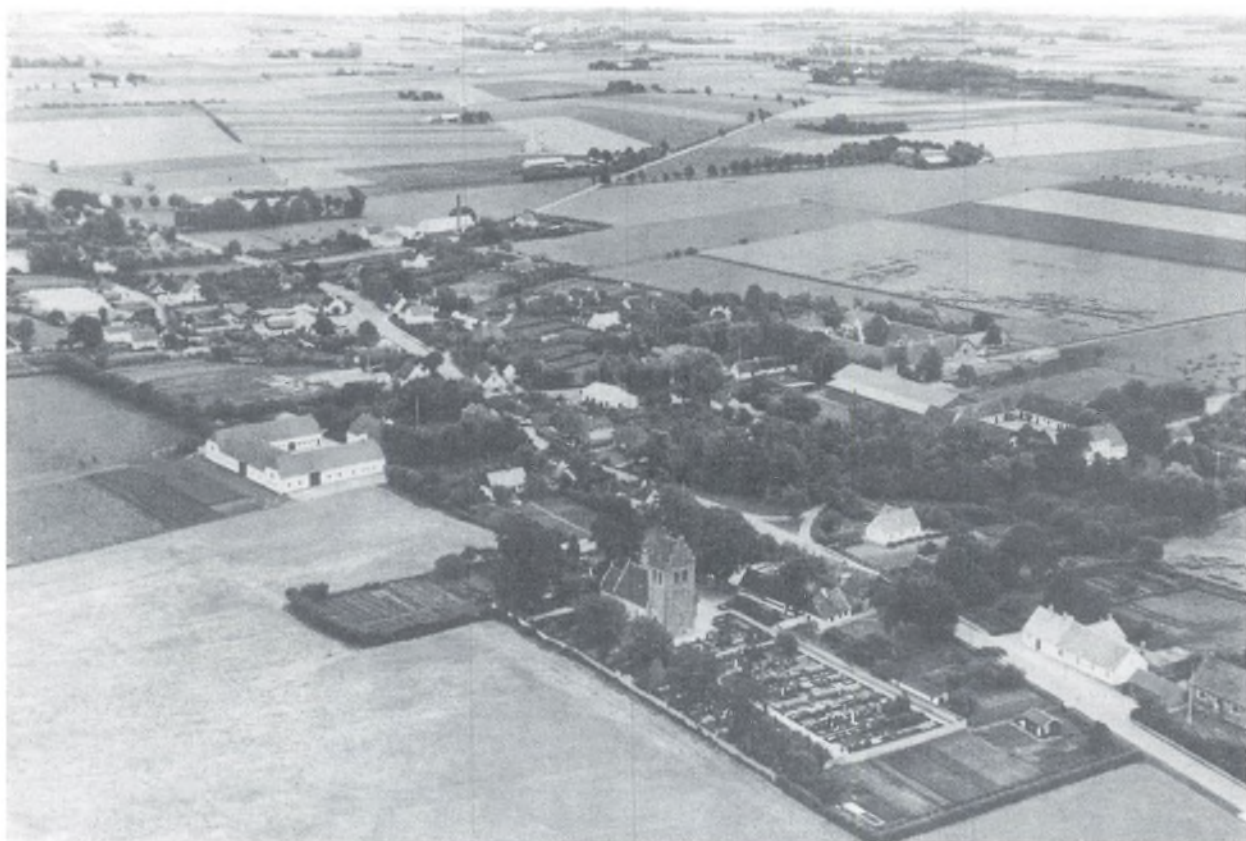
Barndomserindringer fra Ishøj

I meget gamle dage hørte Ishøj med omliggende jorder under Benzonsdal og Universitetet, hvilket kan læses ud af de gamle matrikelkort. Før disse meget gamle dage har området hørt under Kronen. Der er utallige gamle sagn knyttet til Ishøj. Der har været mange gravhøje, hvilket kunne tyde på, at området har været bebygget i oldtiden. Byen er sikkert opstået omkring Baldersbækken, der i min tid var en lille å eller bæk, men som i fortiden har været temmelig vandrig. På begge sider af Baldersbæk har der været veje, men kun Ishøjvejen (Ishøj Bygade) fik lov at bestå. På mine tip-oldeforældres tid gik vejen forbi kirken og skolen (i dag: Kirkeladen) og derfra forbi Ishøjgård.

Ishøj har sandsynligvis været en driftig by, beliggende meget centralt med de ældgamle veje til stranden, til Roskilde og Lejre, til Pile Mølle og til Taastrup Valby, hvorfra den ældst kendte vejforbindelse til København løb. Senere blev vejen kaldt Taastrup Møllevej, men den er forlængst slettet fra hvert et kort. Udover de nævnte veje har der eksisteret to kirkestier. Den ene fra Tranegilde til kirkegårdens østmur og den anden fra stranden forbi Pile Mølle, tværs over markerne til datidens bygade. Tilnavnet „landsby“ fik Ishøj først i 1970'erne, da den kommunale administration flyttede til den nuværende adresse. Før den tid var Ishøj *Verdens Navle*, i hvert fald for os børn og for de gamle.

Familie

En af mine tip-tip-oldeforældre har været fæstebonde i Ishøj under Benzonsdal. Han har haft 3 - 7 tønder land jord, der dels lå i byen, dels udenfor byen, hvad der var normalt dengang. Hans datter, Sidse, giftede sig med tjenestekarlen og skomageren Anders Jensen, hvis forældre også boede i Ishøj. Anders købte jord af Sidses far, men solgte den senere til den ene af sine sønner, Mads Andersen, der byggede huset „Lindely“ (Ishøj Bygade 111). Mads giftede sig med Sofie, der var født i Sengeløse. Sofies mormor og morfår boede i Tranegilde. Mads og Sofie fik 5 børn, hvoraf kun en pige, min mormor, blev boende i byen, idet hun og hendes mand fik et stykke af „Lindely's“ jord og byggede hus i ca. 1915-16. I dag er adressen Merlegårdsvej 6. Mads Andersen døde i 1916, og i 1924 solgte Sofie resten af ejendommen til Peter Sørensen, hvorefter hun flyttede til huset, der i dag er ombygget og har adressen Ishøj Bygade 105. Sofie Andersen

Ishøj fra ca. 1950

blev først og fremmest familiens „Bedste“, men mange af byens børn søgte også op til hende, og i to generationer var hun kendt som „Bedste“. Hun døde i 1952 „mæt af dage“, som hun selv udtrykte det. Jeg selv blev født og voksede op i Ishøj hos min mormor og morfar, fordi min formastelige mor var „kommet galt af sted“, og da jeg nu boede dér under samme tag som min mor og hendes tre brødre, faldt det os alle helt naturligt, at jeg sagde mor og far til min mormor morfar og betragtede min mor og hendes brødre som mine søskende. Jeg selv bor også i Ishøj, dog ikke i landsbyen. Min familie har ikke bevæget sig langt omkring. Fra Hundige, Tune, Sengeløse til Ishøj kan ikke siges at være lange strækninger, selvom det nok har taget sin tid dengang, man kun bevægede sig pr. hestevogn eller bare apostlenes heste. Når jeg i dag går en tur på den gamle afdeling af Ishøj Kirkegård og læser navne på stenene, hænder det ofte, jeg tænker: „Nå, det var Bedstes fætter“, „der er oldefars bror og hans familie“ osv. Egentlig er det ret betryggende at vide, at jeg selv engang ender hos familien.

Der var ingen institutioner i Ishøj i mine barneår. Mødrene gik hjemme og passede hus, have, børn og evt. husdyr. Fædrene og de unge gik på arbejde. De cyklede eller gik tidligt om morgenen til Taastrup, hvorfra de tog toget enten mod København eller mod Roskilde. Mange cyklede hele vejen til og fra arbejde.

Alting var så enkelt for os børn. Indtil forældrene bestemte, at vi var gamle nok, blev vi holdt hjemme og kom kun udenfor havens grænser ifølge med en voksen. Når vi endelig blev sluppet løs, fik vi strenge ordrer på, hvad vi måtte og især, hvad vi ikke måtte. F.eks. måtte vi ikke gå på vejen eller gå over vejen. Vi spurgte aldrig hvorfor? Der var stort set ingen trafik udover et par cyklister, nogle hestevogne og i sjældne tilfælde en bil, som regel brødbilen fra Røde Vejmølle, men det havde vores forældre altså bestemt, og så rettede vi os efter det - sådan da.

Men først var der huset og haven

Haverne dengang var væsentlig større, end haver er i dag. De fleste havde en slags prydhave, en græsplæne med flagstang i midten og blomster udenom. Haverne blev først og fremmest dyrket som nyttehaver, og der blev høstet kartofler, grønsager, kål, bær og frugt til husholdningen. Jeg kan ikke huske, at jeg som barn nogensinde er blevet sendt i byen efter sådanne ting. Vi havde det, vi skulle bruge, og til tider mere, for jeg kan huske, at vi bragte både bær, frugt og blomster „op til Thorvald“, der tog varerne med på Torvet i København, hvor de blev solgt. Dagen efter kunne vi gå op og hente pengene. Vi havde også høns, der forsynede os med æg, og stegt eller kogt høne måtte betegnes som hverdagsmad. Sammen med en

anden familie havde vi en gris gående, så ved juletid blev der slagtet, kogt og stegt. Skinker og flæsk blev sendt til røgning i Taastrup, og når kødet kom hjem, blev det hængt op på loftet, hvor det sendte en fed, røget lugt over hele loftsarealet. Noget blev saltet ned, andet blev henkogt, noget blev lavet færdigt og „frosset“. Nej, nej, vi havde ingen fryser, heller ikke køleskab, men som jeg husker det bedst, var det ret koldt i vintermånederne, så maden holdt sig fint i vores dybe viktualiekælder. Efter krigen blev der oprettet en „andelsfryser“ i Taastrup, hvor man kunne opbevare sine pakker med kød. Der var ikke noget fyrrum, for huset blev varmet op ved kakkelovn, og dørene blev holdt forsvarligt lukket, så det „ikke trak“. Før krigen, da man kunne få kul og koks at fyre med, var der om vinteren ild i såvel komfuret som de 2 - 3 kakkelovne, der var i huset, men under krigen, da brændslet var briketter og tørv, der ofte var våde, blev komfuret slukket ved middagstid, og der blev tændt op i kakkelovnen i spisestuen, hvor vi så opholdt os, indtil vi skulle i seng.

De første krigsvintre var lange og kolde, husene var ikke isolerede, og vinduer og døre var ofte utætte. Selvom det er mit barndomshjem, jeg beskriver, må det siges at være som alle de andre huse og haver i byen, nogle var større, andre var mindre, men i det store og hele levede og boede vi nogenlunde ens, de store gårde naturligvis ladet ude af betragtning.

Vores have havde hele 3 græsplæner: „Den runde“ med det gamle pæretræ i midten. Det måtte vi ikke klatre i, for det var så gammelt og skrøbeligt, at grenene ville knække, sagde far, så når han ikke så det, skulle hans påstand naturligvis afprøves, og det lykkedes da også at få knækket et par af de gamle grene på vej op i træet. Det turde vi ikke fortælle, så far troede nok, at „det var stormen, der havde knækket grenene“. Jeg er blevet fortalt, at da træet endelig blev fældet i 1970'erne, blev der talt mere end 100 årringe. Pærerne skulle helst spises, før de blev modne, så smagte de som helt nye, saftige gulerødder, og derfor blev de kaldt „gulerøds-pærer“. De var fortræffelige at sylte. Så havde vi „den fine“ græsplæne omkranset af en lav buskbomhæk, roser, pæoner og stauder. Flagstangen i midten var 23 alen høj! Hvad er 23 alen? Lidt over 20 meter, sagde min far, og det blev man jo ikke så meget klogere af, men jeg var overbevist om, at det var den højeste flagstang i byen. Når man stod lige ved siden af den, lagde hovedet tilbage og kikkede op på knoppen, så vajede flagstangen frem og tilbage, og man var svimmel og ør, når hovedet igen kom på plads. Vi opholdt os ikke meget på den græsplæne. Græsset var stift og tørt, og der var en masse myrer. I mange år plagede jeg for at få en hest, som jeg nok mente kunne bindes til flagstangen og æde af græsset, men jeg var den eneste, der mente, at det var en god ide. „Den lange“ græsplæne i gården var

**Bedste, Sofie Andersen, født 1866.
Død 1952.**

vores faste tilholdssted. Græsset var grønt og frisk og med kløver i, så vi fik megen tid til at gå med at lede efter 4-kløvere. Den lå også i kort afstand til alle „faciliteterne“ såsom køkkenet og WC'et, et gammeldags lokum, hvor der lugtede bedst, når den sidst trængende havde været en piberyger, der havde sendt en behagelig røg ud i rummet. Min mor skrubbete og skurede brættet en gang om dagen, og havde vi haft „særlige gæster“, fik det en gang skuring mere. Det lokum var og blev min mors kompleks, men det blev ikke revet ned og erstattet af et mere tidssvarende, mens hun boede i huset. Gårdspladsen var belagt med små sten, som vi, til stor irritation for de voksne, byggede byer, borg og voldgrave i. Vi legede „bold i spand“, men sjældent ret længe af gangen, for enten væltede spanden for tit, eller hunden løb med bolden. Det skete også, at vi smadrede en rude i udhuset! Vi kunne spille bold op ad husgavlen, for der var ingen vinduer, og den dag i dag har vi ikke glemt kunsten at spille med to, tre eller 4 bolde, i øvrigt til stor forundring for nutidens børn, der tilsyneladende ikke har lært at spille bold på den facon.

Vi havde ingen pædagoger, der skulle sætte os i gang, det kunne vi sagtens selv finde ud af. Selvom mødrene var „hjemmegående“, så havde de så mange gøremål i hus og have, at de ikke havde tid til at holde i hånd, læse historier eller gå ture. Hvis vi fandt det for kedeligt at tegne, klæde dukker af og på, så blev vi sat op til Bedste.

Hos Bedste var alt tilladt. Her blev stegt æbler i kakkellovnen, lavet karameller af sukker og smør, kogt pærevælling og havregrød. Vi fik hatte fabrikeret af Dagbladet, og skibe blev bygget af samme materiale. Vi spillede kort, „Gris“, „Sorteper“ og et spil, der hed „Hanrej“, som jeg ikke husker i dag. Men først og fremmest kunne Bedste fortælle. Her skal så indføjes, at Bedste boede i den vestlige ende af det gamle hus, og frøken Sidse Simonsen boede i den østlige ende af huset. Bedste har været midt i 70'erne og Sidse midt i 90'erne, og de to kunne fortælle, når vi stillede vore spørgsmål: Hvor? Hvem? Hvad? Hvornår? Deres historier var sande, det har vi senere læst os til, men for os småbørn var de spændende. Nogle endte dog helt ude i overtroen, hvor de ikke alene var spændende men også uhyggelige! Af Sidse lærte vi om „Vandkællinger“, der bor på bunden af bækken og kun venter på at trække børn ned til sig! Bedste fortalte om Trolldhøjen, hvor kvæget faldt døde om, hvis de græssede på den, og det var „ganske vist“, for hun havde selv set det, og om „Galgebakken“, som Bedste skulle forbi på vejen fra sin plads hos bonden og hjem til sin mor. Bedste fortalte også om de flotte bygninger i København, om

danske slotte og herregårde og familierne, der boede dér. Roskilde Domkirke var hun specielt begejstret for.

Naboerne

Den ene nabo var „Pe' Sør'n“, Peter Sørensen, der boede i „Lindely“, som han havde købt af Bedste. Han havde et stort jordbærbed med dejlige, søde jordbær lige op til vores hæk, og det kan nok være, at min bold lidt for ofte „røg ind over hækken“, og havnede lige midt i jordbærbedene, så jeg skulle igennem for at hente den. Men hver gang kom Pe' Sør'n farende, og jeg undrede mig over, hvordan i alverden han havde opdaget mig. Der gik lang tid, før jeg fandt svaret. Han havde gæs og ænder! Der findes ikke bedre „vagthunde“ end gæs. De laver simpelthen et infernalsk spektakel ved den mindste lyd - og de hører godt!

Naboen til den anden side havde en pige, der var et par år ældre end jeg, og hun ville gerne lege med mig. Deres have var meget, meget fin. Manden havde flere gange vundet præmier og fået diplomer fra Haveselskabet og andre steder. Det var en eventyrhave med alt, hvad der dengang hørte til en have. Alt stod på snorlige rækker, ukrudt var bandlyst, blomster langs havegangene, lavendler, aurikler, nelliker, en masse gamle sorter, der ikke ses mange steder længere. Vi fik hver vores lille stykke jord, meget lille stykke, hvor vi såede radiser og persille, men vi havde ikke tid til at vente på, at det kom op, så vi omdannede vores have til kirkegård! Dengang var det ikke forbudt at drukne kattekillinger, og familien havde mange katte, der leverede flere kuld killinger om året. Når killingerne af faderen var erklæret døde, lagde vi dem i en papæske og holdt begravelse over dem. Vi bad fadervor. Det havde vi lært i søndagsskolen, og det var den eneste bøn, vi kunne. Vi pyntede graven med blomster, som vi huggede i haven.

Naboen havde også et lysthus. Fra tidligt forår og til det blev lukket for vinteren, var det vores legehuse, og det var ikke småting, der blev lavet dér, ligefra dukketøj og madlavning på dukkekomfur til „hasardspil“, 5 øre for at tabe i Sorteper og 2 øre pr. stik i 66. Vi fik også lært et spil, der hed Mausel. Vi var nu begge så nærige, at spilledjævelen ikke fik noget særlig fast tag i os. Det eneste tidspunkt, hvor vi ikke måtte være i lysthuset, var søndage fra kl. 12.00 til kl. 15.00, for da skulle familien spise og sove til middag. Det

*Frøken Sidse Simonsen,
født 1842, død 1941.*

føltes som evigheder at skulle vente på det sidste snork og snøft. I det hele taget var byen nærmest uddød fra søndag middag til eftermiddagskaffen var drukket, men dengang arbejdede man også hele lørdagen, og søndagen var jo den eneste ugedag, hvor man kunne slappe af. Men en lang, varm, doven sommersøndag var for os børn næsten ikke til at få ende på.

Strædet

Da jeg blev omkring 4 år, og naboens datter begyndte at gå i skole, havde jeg tilsyneladende udviklet mig til at blive et nogenlunde artigt barn, og så fik jeg lov at færdes i „Strædet“. I dag hedder vejen Merlegårdsvej efter Merlegården, der endnu ligger for enden af vejen. Merlegården hedder den, fordi der i gamle dage, dvs. mine oldeforældres tid, var et mergelhul, hvorfra man kunne hente kalk og mergel til bl.a. opførelse af huse og stalde. Dengang hed det Strædet, eller „Skidtenstrædet“. Navnet „Skidtenstrædet“ havde det fået i de tider, hvor mange hestevogne havde kørt mergel og dermed „kørt vejen op“, dvs. den var godt pløret. Engang begyndte „Skidtenstrædet“ oppe fra Ishøjvejen, lige overfor smeden, og det, der i dag hedder „Smørhaven“, var altså den første del af dette stræde. Da jeg var barn, havde „Smørhaven“ ikke noget navn, men hvis vi sagde „Mathiesens Sti“, så vidste alle, hvor det var.

På hjørnet af Valbyvej og Strædet ligger et hvidt hus „næsten ude på vejen“. Før Valbyvejen blev gjort bredere, var der langs huset en meget smal sti. Hvem der boede i det hus, kan jeg ikke erindre, men det tilhørte en familie, der hed Jørgensen. På et tidspunkt, vistnok lige efter krigen, flyttede skolepedellen, Herry Jørgensen, ind i huset med sin kone og 2 piger. Det næste hus, et lille, stråtrækt og meget gammelt hus, beboedes af en i vore øjne ældgammel kone, frøken Marie Busch. I virkeligheden var hun på alder med min mor, men frk. Busch havde hornbriller med meget stærke glas, der fik hendes øjne til at syne dobbelt så store, og så „talte hun mærkeligt“, ligesom gennem næsen, snøvlende og utydeligt. Hun var født med ganespalte, sagde min mor og føjede gerne til: „og I skal opføre Jer ordentligt overfor hende“. Vi var lidt usikre ved Marie Busch, måske fordi vi, når vi kunne se vores snit til det, stjal æbler fra hendes æbletræ, der stod næsten helt ud til Strædet, og det er jo sært, at de æbler, man plukker fra træerne, smager langt bedre end dem, der ligger på jorden. Selvom vi ikke kunne se hende, så må hun have siddet og holdt øje med os, for det var hver eneste gang, vi forsøgte os som æbletyve, at hun kom frem i døren og truede med stokken.

Lige ved siden af Frk. Busch's hus, og vinkelret herpå, havde engang ligget endnu et gammelt hus, og der havde været en kilde lige ved. Huset var forlængst

revet ned, da jeg blev født, og jorden tilhørte nu Dahl. Dahl var en fin, rank og slank mand med en underlig „død“ næse. Kunstig var den, af voks vist nok, for Dahl havde engang været syg og havde derved mistet næsen. Da jeg var 8 - 9 år flyttede Dahls, og i stedet kom Johannes og Grethe Gromada, der drev blomstergartneri. De solgte i 60'erne til gartner Knud Nørgaard, der stadig bor på ejendommen. Efter Dahls ejendom var en stor grund med en lang havegang op til huset, hvor Thorvald boede, og det var hos denne Thorvald, vi afleverede vort „overskud“ fra haven, som han så solgte for os på Torvet i København. Lige op til Thorvalds grund og for enden af strædet, lå så Merlegården. Vejmanden Georg Jensens kone var født på Merlegården, og jeg kan svagt huske, at deres ældste datter færdedes i strædet, når hun skulle besøge sine bedsteforældre på gården. Ellers blev gården i „min tid“ hovedsagelig drevet som gartneri. En overgang var det en Amalgartner, der dyrkede tulipaner, og dér kunne vi tjene en ekstra skilling i sommerferien ved at sortere og rense tulipanløg. Jeg deltog også i dette arbejde, men en dag i 1948, under de Olympiske Lege i London, skulle vort fodboldhold spille om én eller anden medalje, og den kamp blev transmitteret i radioen med Gunnar NU som speaker, så den dag forlod jeg Merlegården og tulipanbordene, en handling min mor vist nok aldrig tilgav mig. Hun kom da også hjem med besked fra gartneren, at jeg ikke skulle komme mere - OG Danmark tabte fodboldkampen! Det var vist nok mod Italien.

Vi kan igen starte oppe fra Valbyvejen og gå ned mod Merlegården. Lige på hjørnet lå vores nabo Pe' Sør'n's grund, og det var lige her, han havde sine ænder og gæs gående. Der var en dobbeltlåde ud til strædet, men på grund af gæssene behøvede han ikke at lukke den, han kunne sagtens høre, når der kom ubudne gæster ad den vej. I dag ligger der et parcelhus, der i skrivende stund tilhører Marius Christensen. Næste grund, i dag Merlegårdvej 6, var vores, med gård -, lege- og

Strædet (Merlegårdsvej) i slutningen af 1930'erne.

Pigen er en af vejmanden Georg Jensens døtre på vej til sine bedsteforældre på Merlegården.

opholdsplads lige ud til Strædet. Ved siden af boede „Gammel-Margrethe“, sådan blev hun kaldt, for „Købmandens Margrethe“ (gift med Marius Christensen) var jo yngre. Margrethe boede alene i huset i mange år, men så flyttede hendes bror Martin ind. Dengang var huset hvidt med rødmalet træværk og stråtag, nu er der bygget en vinkel på, og det er malet rødt. Derefter lå det lange, hvide, velholdte hus, og her boede dengang Agnes Mehling med mand og en lille datter. Agnes's mor, Inger Jør'n Pæe's, boede i en stue i den vestlige ende af huset. Jeg besøgte ofte Inger, og hver gang fortalte hun mig om „De 3 Bukke Bruse“. Jeg var vel ikke mere end 4 - 4½ år, da hun døde, og det var en hel naturlig ting, at alle landsbyens koner og deres mindre børn samlede omkring hendes kiste og tog afsked med hende på den måde. Det var mit første møde med døden. Så sent som i slutningen af 1930'erne havde man et helt naturligt forhold til døden.

Efter dette hus var der adgang til et stort stykke jord, der strakte sig fra strædet og helt ned til Ishøjvejen. Det tilhørte pedellen Herry Jørgensen, der dyrkede det. Det blev senere købt af „Tivoli-Harry“, Harry Stein, der byggede et par huse. Han boede i et af dem, indtil hans kone døde, hvorefter han solgte såvel huse som resten af jorden. Her endte så strædet - lige ud for Merlegårdens mødding.

Nu må jeg huske at fortælle om grøften. Den gik fra Marie Busch's grund og dannede skel mellem selve strædet og Dahls grundstykke, der i øvrigt lå i et højere niveau (ca. 60 - 70 cm over Strædets gangareal). Grøften endte i et rør under jorden næsten lige overfor vores låge ud til Strædet. Der var altid rislende og klukkende vand i grøften, og jeg blev fortalt, at i „gamle dage“ var vandet bare væltet op af jorden, og vandet i grøften kom fra den kilde, der havde ligget ved det gamle hus, der var revet ned. Langs grøften var der piletræer. De blev stynet hvert år, for ellers ville de blive for høje og tage sol og lys fra jorden bag ved. De var gamle og hullede, de træer, og en dag blev de fjernet helt. Langs grøftekanten voksede kodrivere, blå klokkeblomst, gule „smørblomster“, vild kørvel og naturligvis mælkebøtter. I grøften var desuden brændenælder, mange og store brændenælder, hvilket vi unger fik at mærke, når vi under forsøgene på at lære at cykle havnede i grøften.

Ishøjvejen

For os børn var byen ikke ret stor. Vi fik jo ustandselig at vide, hvor vi måtte færdes, og specielt hvor vi *ikke* måtte færdes, og da vi virkelig var „velafrettede“, gik der lang tid, før vi turde overskride grænserne og begive os ud på „forbudte“ steder. Mod stranden var grænsen de to gårde, Toftegård og Knudsminde, men begge gårdene havde placeret deres møddinger lige ud til vejen, så det var meget

sjældent, vi gik så langt. Fra disse gårde og ud til Køge Landevej var der marker og gårde samt et par huse. Vi kendte ikke nogen derude, så vi følte os ikke fristet. Vi nåede gerne ned til Mejerivejen (i dag Pile Mølle Vej); her hang vi på rækværket og gloede efter „Vandkællingen“ nede i åen, der netop her dukkede frem af jorden og løb langs vejen ned til det gule fodermesterhus, hvorfra den løb videre ud over marken.

Lige ud for Mejerivejens udkørsel i Ishøjvejen, på Herry Jørgensens grund, havde skomageren sit skur. Når vi en vinterdag havde gået langt efter at være hoppet af en kane, så var det rart at komme ind hos skomageren og få lidt varme. Skuret var rødmalet med et vindue ud imod Ishøjvejen. Udenfor stod en bænk, hvor der altid sad et par mænd og snakkede og drak øl om sommeren. Indenfor var der en kakkellovn, 2 trebenede „skomager-skamler“, en gammel stol, nogle reoler på væggene, en skomager-symaskine, læder, søm, beg, værktøj, tråd, flasker, en gammel primus og en kaffekande. Der var beskidt og rodet, der lugtede af beg og øl og spegesild. Det var det bedste sted på jorden, når frosne næser og fingre skulle tões op. Skomageren selv var som regel lige så beskidt som sit skur, men ved „festlige lejligheder“, når han var renvasket og iført hvid skjorte, slips, mørkt tøj og nypudsede sko, var han en nydelig herre at se på. Hans „fine tøj“ var skræddersyet, for skomageren havde en skæv skulder. Som barn var han faldet ned fra et høloft og havde knækket skulderbladet, en skade, man ikke dengang i 1890'erne kunne gøre noget ved. Han var en meget dygtig håndskomager, og en lun og vittig fyr var han også. Hverken børn eller voksne blev skånet for hans „historier“, og da han kendte alle i Ishøj, vidste han, hvem han skulle binde en historie på ærmet for at få den bragt videre. Han morede sig kosteligt, når historien nåede tilbage til ham selv, oftest i en næsten uigenkendelig version.

Lige overfor Valbyvej lå „Benbrækkerstræde“, et navn det havde fået på grund af de mange huller. I dag er det Ishøj Søndergade. Her lå bageren på den ene side og Missionshuset på den anden side. Før der blev bagerforretning, havde der været frisørsalon; det var her, jeg fik min første klipning. Missionshuset holdt Søndags-skole for os børn, og jeg synes, at vi var mange børn samlet dér søndag formiddag. Vi fik ofte saftvand, og det hændte, vi fik chokolade og kage. Vi fik glansbilleder, som blev samle- og bytteobjekter. De første år var der en mandlig missionær, der satte os ind i Bibelhistorien på en så fortællende og medrivende måde, at vi følte,

Skomageren, Casper Jørgensen og Lars Olsen (La's Ol'en) på vejen foran skomagerens skur på Ishøjvejen.

Parti fra det gamle Ishøj, forsamlingshuset i baggrunden til venstre.

det var de bedste historier, vi nogensinde var blevet fortalt, måske lige med undtagelse af Gøngehøvdingen, som mor havde læst for os.

Det kunne hende, at vi kikkede indenfor hos smeden. Det var spændende at se ham arbejde ved ambolten, at se ham sko en hest, men det var nok mest drenge, der opholdt sig i smedjen. Vi var meget betaget af Kirkebjerggårds flotte hovedbygning, der lå „oppe på toppen“ med den store græsplæne ned imod Ishøjvejen. Der var en hønsegård, der strakte sig fra vejen og op til staldbygningen, i dag er der indkørsel og P-plads til kursuscenteret „Kirkebjerggård“.

Lige efter Kirkebjerggård boede „Kuk-Kuk“, eller „Kukkeren“ i et gult, strå-tækt hus, der nu er revet ned, og her var det, at vi imod forældrenes påbud *gik over vejen!* Vi var ikke decideret bange for „Kuk-Kuk“, me-e-n! Af og til haltede han slemt, og han fortalte alle, at det var fordi han engang havde brækket benet på *langs!* Han tiltalte os altid venligt og smilede pænt, når vi mødte ham på vejen, men vi havde jo set, at han havde et gevær, som han i øvrigt brugte til jagt, samt til

at skyde gamle katte og hunde med, når disses ejere sendte bud efter ham. Jeg må sige, vi var ikke helt trygge ved „Kuk-Kuk“ og hans gevær. Navnet „Kuk-Kuk“ havde han fået, fordi han var ferm til at reparere ure. Der var mange i byen, der afleverede ure hos ham for at få dem repareret, men efter hvad der blev sagt, var der vist nok lidt rigelig lang ventetid på færdiggørelsen, og det hændte, at urene „blev væk“. I dag ville jeg nok have betegnet ham som en „ret flot mand“, lidt excentrisk måske, men altid venlig. Han havde vel ikke den store lyst til at arbejde for andre, men han havde et godt håndslag og var i stand til at tjene gode „sorte“

penge - dengang var det jo ikke så slemt, som det er nu. Hans kone arbejdede på Kirkebjerggård og gjorde ikke meget væsen af sig. De havde en datter og to kønne drenge, vistnok ret opvakte børn. De var yngre end jeg.

Det skete, at vi gik videre op til Kirkepladsen, men kun om søndagen efter kirketid. Her lå skolen, og pladsen blev brugt som legeplads for skolens elever. Jeg er egentlig ikke sikker på, om vi måtte gå så langt bort fra hjemmet.

Skolen

Da den gamle, stråttækte, fra 1814, i dag Kirkeladen, blev for lille til at huse en lærerinde + skolestue, opførte man i 1891 en bygning helt ud til vejen, og i ca. 1921-22 et hus vest for forsamlingshuset. Den første bygning blev kaldt „Elms Skole“, fordi førstelæreren hed Elm, og fordi han havde sit hjem i denne bygning. Eyvind Elm var hønseavl og havde stort ry for dette arbejde, ligesom han var en kendt og skattet skikkelse indenfor Dansk Hønseavl. Den anden skole kaldtes „Frk. Larsens Skole“, fordi lærerinden hed Marie Larsen og havde sin bolig på 1. sal i huset. Hun boede i dette hus, lige til hun blev pensioneret og flyttede til Taastrup. Af mange elever er hun blevet fremstillet som en forfærdelig skrap madamme til skræk og advarsel for os småbørn. Jeg har hørt, hvordan hun har slået elever over fingrene med linealen, hevet dem i håret osv., bare fordi hun ikke brød sig om dem, eller fordi de ikke havde læst deres lektier, men selv har jeg aldrig oplevet hende opføre sig forkert på nogen måde, hverken overfor mig eller mine klassekammerater. I april 1940 var den nye Ishøj Centralskole indviet og klar til ibrugtagning som skole for alle kommunens børn, dvs. elever fra Tranegilde skole, Thorsslunde skole og Ishøj skole. Der var bygget et hus til lærer Elm og hans familie, et til lærer Petersen fra Thorsslunde og et til lærer Rønje fra Tranegilde skole. Frk. Larsen havde jo som nævnt allerede et sted at bo. Det var en flot skole med skolekøkken, gymnastiksal, baderum, spisesal og en stor skolegård. Der havde kun, i første omgang, været råd til nye borde og stole til et par af de store klasser, vi andre måtte nøjes med de gamle skolepulte med fast bænke. Måske skulle man have sendt den gamle lærerstab på kursus i moderne, eller tidssvarende, undervisning og pædagogik. Mange, måske de fleste, af os børn, der begyndte i skolen i 1940, havde lært at skrive, læse og regne hjemmefra, og da vi også havde gået i søndagsskole, kendte vi til faget religion, og af salmerne kunne vi de fleste udenad. Vi fik udleveret „Ole Boles ABC“ som læsebog. Det var ikke lige sagen for mig, der i mere end et år havde læst højt af avisen for Bedste og Sidse. At skulle lære tallene fra 1 til 10 var heller ikke synderlig opløftende, når man kunne den store tabel. Det var ganske morsomt, at vi på grund af manglende papir og blyanter i begyndelsen skulle skrive med griffel på en sort tavle. Jo mere vi kunne få griffelen til at „pive og hyle“ på tavlen, jo sjovere var det. Jeg havde glædet mig ganske overdrevent til at komme i skole og kors, hvor jeg kedede mig! Hvad jeg derimod

Centralskolen, der var færdig til ibrugtagning i 1940.

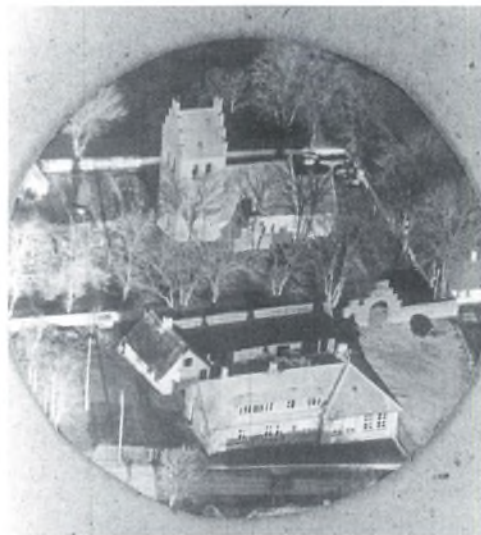
syntes var ganske morsomt, var at gøre rent på skolen. Jeg fik nemlig lov til af pedellen at hjælpe med rengøringen hver dag efter skoletid. Pedellens ældste datter og jeg skulle rengøre to skoleklasser. Den eneste løn, jeg fik, var fornøjelsen! Jeg gik de 3 første år i Ishøj Centralskole, så flyttede mine forældre mig til en skole i Taastrup.

Da den nye skole var taget i brug i 1940, blev bygningen på kirkepladsen omdannet til kommunkontor.

Forsamlingshuset

Overfor kommunekontoret, på den anden side af vejen, lå forsamlingshuset, præcis hvor det ligger i dag. Forsamlingshuset er fra begyndelsen af dette århundrede, mere præcist kan det fortælles, at den første bestyrer var ansat fra april 1906. Der var udstedt aktier á 10 Kroner „i ubegrænset antal“; beløbet kunne betales i flere rater i løbet af 2 år“ .“ Udskænkning af spiritus måtte „ved en urokelig bestemmelse“ ikke finde sted uden bestyrelsens tilladelse“, står der i de gamle papirer. Sognerådet betalte 80 kroner om året for at holde deres møder, samt for at børnene i Ishøj skole kunne bruge salen til gymnastik. Gymnastikforeningen skulle betale 10 kroner om året for at benytte salen og 10 kroner for opvisning med bal. Hvert mindre møde kostede 1 krone pr. gang, og lejeren betalte selv brændselmateriale, det var dog først ved generalforsamlingen i juli 1906, at det vedtoges at opsætte en kakkellovn. Det har været lidt hårdt for værterne i starten. Vand skulle hentes fra skolens brønd. Først i 1910 kom der en brønd i nærheden af huset. I 1915 blev der så indlagt vand. Elektricitet kom der ikke før end i 1919. I januar 1918 „vedtoges at afholde selskabelig sammenkomst. Moderne danse tillodes ikke“! Hvornår det blev tilladt at danse moderne kan sikkert læses ud af forsamlingshusets protokol, men det var i hvert fald tilladt, da jeg var barn og ung i Ishøj. Først husker jeg foreningsballerne og juletræsfesterne. Om man kunne købe øl, ved jeg ikke, men der gik da rygter om, at man kunne købe øl uden etiketter (Tuborg og Carlsberg, der lå i en balje med vand, hvorved etiketterne var faldet af), og de smagte udmærket. Selvom vi i min tid gjorde gymnastik i skolens gymnastiksal, så foregik opvisningerne altid i forsamlingshuset, der ved sådanne lejligheder var tæt pakket.

Bag skolen lå så idrætspladsen, hvor TIIF afholdt deres sommer-sportsstævne over 8 dage. Der blev spillet fodbold og håndbold og gjort gymnastik. Den sidste dag var søndag, og der var opstillet øltelte og isboder, og der

Ishøj kirke, „den stråtækte“ skole (kirkeladen) og skolebygningen fra 1891, der i 1940 blev kommunekontor.

Ishøjvejen (Ishøj Bygade) set fra købmanden og ud imod str. anden. Dette billede er fra ca. 1930-32, men helt frem til begyndelsen af 1940'erne var der høje poppeltræer langs vejen.

var tilskuere langvejs fra. Der blev heppet og råbt på de gæve fodboldhelte, og man klappede af de dygtige gymnaster. Sportsstævnet sluttede med bal i forsamlingshuset. Idrætspladsen grænsede op til Gl. Ishøjgårds marker, hvor de gamle fortalte, at ISSE-HØJE havde ligget, og det var en troldhøj, som man skulle holde sig fra. Det var ikke så svært, for Baldersbæk løb mellem fodboldbanen og marken.

Men lad os gå tilbage mod byen, ad Benbrækkerstræde (Ishøj Søndergade) over Baldersbækken, forbi Gl. Ishøjgård, der dengang havde mødding ud til Strædet. Lige overfor den lå fodermesterhuset. Jeg gik i skole med flere af børnene herfra, men efter skoletid skulle de hjælpe deres forældre i huset eller staldene, så de havde aldrig tid til at lege. Videre til „Vandingen“, i dag en indhegnet branddam, men dengang blev heste og køer „vandet“ her på deres vej hjem til staldene på Ishøjgaard. Kreaturerne kastede også vand af sig, for når vi om vinteren løb på skøjter på Vandingen, faldt og gled og fik vådt tøj, der skulle tørres ved kakkellovnen, så bredte der sig en hørn af heste- og kostald i stuen. Her ved Vandingen lå også Ny Ishøjgård, der i dag ejes af Ishøj Kommune, ligesom mange andre af Ishøjs større og mindre gårde. Gik vi videre ad strædet op til bageren, så lagde vi børn ikke mærke til de lave, gamle stråtækte huse, der lå på begge sider. Der var nemlig ingen børn at lege med i dette stræde, og derfor interesserede det os ikke.

Før Ishøj skulle kaldes landsby, lignede den faktisk mere en landsby, end den gør i dag. Jeg tænker her på selve Ishøjvejen, Bygaden. Den snoede sig lidt mere, der var høje, gamle poppeltræer langs vejkanterne, der var grusbelagte fortove på begge sider af vejen, og visse steder var der fordybninger, der indikerede, at her havde åen haft sit løb igennem byen. Skråt overfor vores havelåge, vi havde skam også adgang til huset fra selve Ishøjvejen, lå Søndergårds gamle stuehus. Det ligger der endnu på adressen Ishøj Bygade 120, men nu skal man jo forbi 6 - 8 parcelhuse, før man får øje på den smukke, gamle bygning. I min barndom var huset beboet af Gartner Christian og hans søster, og på grunden var der æbleplantage. Selv en inkarneret bybo må kunne forestille sig, hvor smukt et

syn det var, når æbletræerne blomstrede. At en æbleplantageejer så kan forestille sig, hvilket hus og hyr det var at holde ungerne på afstand af æblerne, får stå hen. Gartner Christian havde i hvert fald sine bekymringer.

Byens absolutte centrum var Købmanden og pladsen på hjørnet af Ishøjvej og Valbyvej. Hertil bragtes sladder, og herfra gik den videre, som regel med lidt ekstra krydderi. Forretningen var et langt, smalt og mørkt rum. På væggen bag disken var der reoler og skuffer med alskens ting og sager, der var en gammel vægt med lodder og en rigtig gammel kaffemølle i vinduet. I gavlen af Købmandens hus var der en udbygning, en karnap, hvor der var telefoncentral. Den blev passet af Emma Købmand, og når hun var alene i forretningen, måtte kunderne vente, til samtalerne var stillet om. Der var ikke mange telefoner i Ishøj under krigen, men kort efter 1945 voksede behovet for telefoner, og Ishøj blev lagt ind under Taastrup. Hvornår centralen i Ishøj blev nedlagt, husker jeg ikke, men jeg tror, jeg ringede fra Ishøjs første telefonboks i 1948 - 49. På pladsen ved Købmanden var der næsten altid mennesker at træffe. Købmanden havde et stort skur, eller en mindre lade, og op af væggen stod en bænk, hvor man så godt som hver dag kunne finde de samme 3 - 4 mænd, og ved frokosttid sluttede gerne flere mænd sig til selskabet. Her ordnedes verdenssituationen over et par bajere, akkurat som det sker i dag på torve og pladser. Når ungdommen kom fra arbejde, samledes de også her, dels for at høre og fortælle om dagens genvordigheder, dels for at aftale, hvad de skulle foretage sig om aftenen. Et par gange om ugen var de fleste optaget af gymnastik og fodbold, men de andre aftener kunne jo bruges til at gå i biografen i Taastrup eller køre op til „Tivoli-Harry“. Det var en slags kiosk, hvor man kunne købe is. Jeg ved ikke, om der blev solgt „våde varer“, men jeg tror det ikke. Endelig kunne man jo også køre på Jægerkroen. Det gjorde man nu nok mest lørdag aften.

Valbyvejen

Valbyvejen var vejen til Taastrup, min skolevej, og den var ikke særlig oplivende. Retningen var nord-syd, så der var næsten altid en kraftig sidevind, der kom strygende over markerne. Der skulle trampes godt i pedalerne for at nå frem til kl. 8.00, hvor klokken ringede. Det kostede „en sveder“ at komme for sent uden gyldig grund. Sidevind var absolut ingen gyldig grund! Fra Købmanden gik turen altså i nordlig retning. Når vi kom forbi Strædet og „huset ude på vejen“, så havde vi på højre hånd det store, herskabelige „Lauritsminde“ (nu „Casa Nova“), der tilhørte „Tømrer-Johannes“. Derefter var der på højre hånd kun marker, indtil vi nåede husmandsstedet på Valbyvej lige overfor Perlegården. Igen var der marker indtil Nordmarksgården på hjørnet af Winthersmindevej, der slet ikke havde no-

Valbyvejen, der var væsentlig smallere end i dag og med åbne marker hele vejen til Taastrup Valby. Personerne på billedet er George Jensen og Frede Thomsen.

get navn dengang, derefter marker indtil man nåede det gamle Taastrup Valby.

På venstre side af vejen boede klokkeren Marius Hansen, derefter Holger Nielsen, og så lå der tre hvide næsten ens huse. I det første boede Jens Olsen, det næste tilhørte Vejmanden Georg Jensen, der havde meget jordtilliggende. Han havde bistader og var en dygtig biavler. Det er her, vi i dag finder Georgs Vænge, opkaldt efter Georg Vejmand mens denne stadig levede og et af de første vejnavne i Ishøj. Begge dele er nok så bemærkelsesværdigt. Det tredje og sidste hus før Perlegården og Roerstensgården tilhørte Knud Hansen. Denne klynge huse kaldtes for „Frederiksberg“, har jeg senere fået at vide. Hvem, der har døbt, og hvem, der har stået fadder til navnet „Frederiksberg“, vides ikke. Efter Roerstensgård lå Granly, der dengang hørte til Taastrup Kommune, men som efter etablering af Sydskelet kom ind under Ishøj Kommune. Fra Granly var der igen marker, indtil man nåede Blåkildegård og dermed Taastrup Valby.

Mejervejen

Pile Møllevej, var vejen, vi fulgte, når vi skulle til stranden. Vi syntes, det var den korteste og den „pæneste“ vej til det sted af stranden, som vi fandt bedst. Vi kaldte det „Kildebrøndernes Plads“, sandsynligvis fordi det tilhørte Kildebrønde Kommune. Lige før mejeriet boede „Ni's Je'n på bakken“. De var et par hyggelige mennesker, gamle i vores øjne selvfølgelig. Deres søn Eli bor i dag i dette hus. Vi havde ikke vores gang på Mejeriet og heller ikke på Søndergård eller hos gartner Bonke, selvom der var et par børn på vores alder, men de var *drenge*, så de ville ikke lege med os. Den eneste årsag til, at vi bevægede os ad denne vej, udover som nævnt hvis vi skulle til stranden, var, at i „Det Gamle Missionshus“ boede Eva Christiansen, der syede tøj for en stor del af Ishøjs damer, unge som ældre. Vejen ned til Pile Mølle var en „romantisk“ vej. Vi digtede historier om, hvordan piletræerne havde fået de mærkelige former, og nede ved åen, hvor vandet dengang

brusede og de gamle træer holdt sollyset tilbage, kunne vi da godt få kuldegysninger, der var en vis uhygge ved stedet. Møllehjulet fandtes stadig, men møllen var forlængst holdt op med at male. Der var en del får på Pile Mølle, og når de var klippet, kom fru Bay cyklende med kurve fulde af uld, som hun afleverede hos Bedste, der kartede og spandt den.

Lidt om tiden 1940-45

Den 9. april 1940 vågnede jeg tidligere end ellers, fordi mine forældre talte højt. Min mors stemme lød hysterisk og min fars mere streng end sædvanlig. Da jeg endelig stod op, var alle taget af sted på arbejde, og mor var ved at gøre rent i soveværelset på 1. sal. Jeg går ud fra, at jeg først skulle møde i skole op af dagen. Jeg husker ikke, hvad klokken var, men pludselig kom de allesammen hjem, også min far. Selvom der ved middagsbordet ofte var blevet talt om krig, Hitler, Mussolini, Polen, Rusland, så har det nok ikke fænget i min kyllingehjerne. Jeg blev i hvert fald meget overrasket og nysgerrig, da hele familien dukkede op, så jeg fulgte i hælene på flokken op ad trappen og ind i soveværelset. „Ja, så er krigen brudt ud“, sagde far. „Åh Gud!“ græd min mor „og jeg har lige tapetseret i soveværelset!“ Jeg kan huske, at jeg tænkte, det var noget mærkeligt noget at sige. Alle blev hjemme den dag, og alene det gjorde dagen til en festdag for mig. Hver dag i 5 år fløj det med beklagelser over ting, man ikke kunne købe. Næsten alt var rationeret. Der blev indført „fiskedag“, „grøddag“, „grøntsagsdag“, for kød kunne man ikke få meget af. Vi havde det ovenikøbet udmærket med både høns og gris, men de voksne kunne altid finde noget at beklage sig over. For os børn gik livet i Ishøj sin vante gang. Det var de voksnes problem at skaffe til dagen og vejen og at bekæmpe tyskerne, fjenden, på deres facon.

Vintrene 1941/42/43 var lange og strenge med hård frost og tonsvis af dejlig sne. Vintrene var simpelthen eventyret for os børn. Vi var klædt som kludedukker for at holde varmen, vi så forfærdelige ud, for tøj kunne ikke købes, så det var omsyede gamle klæder, vi gik i, men vi var ligeglade. Kælke og gamle skøjter blev fundet frem. Ski kendte vi ikke. Når bønderne fra stranden kørte gennem Ishøj i kane på vej til Taastrup, hørte vi kanebjælderne lige før køretøjet nåede Toftegård, og vi spænedede af sted for at få så lang en køretur som mulig, stående på mederne. Ofte var vi heldige at kunne springe på en modkørende kane hjem igen.

Da foråret kom, og sneen smeltede, kunne Baldersbækken slet ikke klare de enorme mængder smeltvand. Oversvømmelserne satte store dele af Ishøj under vand. I huse og haver stod vandet ½ - 1 meter højt. Folk måtte evakueres, og Falck havde travlt med at hjælpe beboerne ud af deres huse. Det var et vanskeligt arbejde

at få folk ud af vinduerne på 1. sal, hvor de var søgt op. Fra vores gavlvindue kunne jeg med kikkert følge, hvordan missionæren og hans kone blev firet ned fra vinduet og i mejeriets ostekar sejlet ud til Falckbilen på vejen. Jeg havde fået besked på at holde mig inde, indtil vandet var sunket så meget, at det ikke nåede over kanten af mine gummistøvler. Jeg var temmelig lille, og støvleskafterne derfor så

korte, at det varede 4 dage, før jeg kunne få lov at soppe, og da jeg endelig kom ud i alt det dejlige vand, faldt jeg i en brønd, hvor brønddækslet var „svømmet væk“.

Der var tyskere i Ishøj, men de holdt sig for sig selv indtil begyndelsen af 1945, hvor de om aftenen begyndte at banke på folks døre for at bede om lov til at høre radio. Hvis man sagde nej, trængte de sig ikke på, men hvor de kom ind, fandt de radioen og drejede resolut over på „Den tyske sender fra London“. Den 4. maj 1945 havde vi som sædvanlig lukket op for „Stemmen fra London“, og da budskabet lød, at tyskerne havde overgivet sig i Nordtyskland, Holland og Danmark, sad vi først helt tavse et stykke tid, indtil en eller anden sagde „Hvad med Norge?“

Missionær Pedersen (Hellig-Peder) er på vej i mejeriets oste- eller smørkar til en ventende bil.

Der gik en lille uges tid, før tyskerne også overgav sig dér. Mor stortudede, og vi andre, for jeg fik lov at komme med, gik ned på vejen, hilste på andre, der havde fået samme ide. Far og jeg gik op til Bedste, der var gået i seng, men vi råbte gennem vinduet: „Krigen er slut“. „Nå, det er da godt“, svarede Bedste. Hun var født i 1866, så det var ikke den første krig, hun havde oplevet.

Navnene

Måske skulle jeg, inden jeg slutter mine erindringer fra Ishøj, dengang det var en „Landsby“, forsøge at fortælle lidt om øgenavne og tilnavne. Vi børn i byen - i en tid, hvor gammelt og nyt gik hånd i hånd - var aldrig i tvivl om, hvem der blev

talt om, når de gamle talte om „La's Ol'en“, „Snus-Johanne“, „Tyk' Sofie“, „Ni's Jen“ osv., men da der en dag kom en fremmed til byen og spurgte efter „Fru Sofie Andersen“, da måtte vi virkelig og uden held lægge hjernen i blød. Vi kendte „Tyk' Sofie“, „Sofi' Bager“, „Sofi' Marius“, „Sofie Hansen“ - men „Fru Sofie Andersen“-nej, det var for svært for os. Til alt held kom en voksen forbi og spurgte, om hun kunne hjælpe, og da hun hørte navnet, så hun meget strengt på mig og sagde: „Sofie Andersen, det er jo Bedste, det er din Bedste og det er i øvrigt hendes låge I gynger på“. Jeg sværger, jeg anede ikke, at Bedste hed Sofie Andersen, hun var jo bare „Bedste“. Men tilbage til navnene og navngivningen. Først var der de „faglige navne“ : Vejmanden, Pedellen, Købmanden, Bageren, Skomageren, Smeden, Tømreren - her kan indføjes, at vi havde hele tre tømrere i Ishøj, så de blev til: Tømrer Otto, Tømrer Johannes og Tømrer Jørgensen, ikke fordi han var finere end de andre, men fordi han hed Johan, og det kunne jo sagtens forveksles med Johannes. Lærerne hed lærer + efternavn, og lærerinderne hed altid frøken + efternavn. Børnene var ikke dus med lærerne. Så var der alle de mere almindelige navne: Niels Jensen, Jens Pedersen, Hans Olsen, Lars Olsen, Peter Nielsen, Anders Andersen, og dem var der jo en del af. På Ishøj-mål hed de: Ni's Jens, Jens Pæ'sen, Hans Ol'en, La's Ol'en, Pe'Nil'en, An's An el.lign. Der var som regel flere med samme navn, og så fik de deres bosted hæftet på: Ni's Jen' på Bakken, Ni's Jen' ved Vejen. Der var Gammel Aen's, og Svenske Aen's, der var Jens Pæsen og Jør'n Pæ's.

Når fremmede havde været i byen et stykke tid, så havde de lært navnene, men så kom det sværeste, for konerne havde jo også navne, og det var måske ikke helt så let at finde ud af, for mange af dem havde fået nogle rigtig grimme øgenavne, der intet havde at gøre med hverken deres eget eller mandens navn. Enkelte navne kender vi historien bag, men langt de fleste er bare „hængt ved“. „Snus Johanne“ hed sådan, fordi hun brugte snus. Hun var i øvrigt døv og beskidt, men havde hun levet i dag, havde hun fået bistandshjælp og senere folkepension, havde haft en pæn lille lejlighed, hvor hun havde haft mulighed for at vaske sig og sit sparsomme tøj, og så ville hun have været en flot, rank, hvidhåret kvinde, måske med høreapparat. Hun var gift med La's Ol'en, der havde slidt sig selv helt ned, dels ved at arbejde „på vejen“, dels ved at arbejde for bønder, og nu var hans ryg sunket helt sammen, og han gik fremover-bøjet i en vinkel på næsten 90 grader. I dag havde han nok haft en kørestol. Emma Købmand var gift med købmanden, Johs. Jensen - de havde 10 børn, der kaldtes: Købmandens Aage, Købmandens Helge, Købmandens Margrethe osv., ingen skulle være i tvivl om, at de var „købmandens“. Det samme gjaldt for smedens børn, der var vist 12! Det var nu ikke særegent for Ishøj, sådan var sproget vist på landet i det hele taget, måske siger

man sådan stadigvæk, når der er mange navne at holde rede på?

Der var også navne for steder. Hvis vi henviste til „nede i strædet“, så var det Skidtenstræde. „Ovre i strædet“ var strækningen fra Missionshuset til Ny Ishøjgaard, mens „oppe i strædet“ gjaldt strækningen fra „Vandingen“ til Gl. Ishøjgaard. Vi kørte „ud til stranden“, „over til Taastrup“, „op til Landevejen“ og „ned til Pile Mølle“, men vi gik „op til Mejeriet“, og „ned til Skomageren“.

Parti fra det gamle Ishøj.

I forgrunden ses skolebygningen fra 1891. Fra 1940 fungerede den som kommunekontor.

Slut

Nej, jeg har ikke skrevet noget om, hvad forældre generationen foretog sig udover deres daglige dont. Jeg ved ikke, hvad de lavede, når de havde fri, hvis de havde fri i det hele taget. Jeg oplevede ikke nogen større selskabelighed og ikke megen social omgang med byens borgere i mit hjem. Måske fordi min far var kommunesekretær og ikke brød sig om at få at vide, at der kom „varme nyheder“ fra hans mund. Måske var mine forældre ikke særlig selskabelige. Når jeg nu mange år senere hører båndoptagelser med indfødte Ishøj-boere, har jeg lagt mærke til, at ingen omtaler større selskabelighed. Årsagen til den manglende selskabelighed kan jo også have været krigen. De år, jeg har refereret til, fordi jeg husker dem bedst, er kriseårene med de strenge vintre og de efterfølgende store oversvømmelser med udgangsforbud, mørklægningsgardiner og „Stemmen fra London“ hver aften. Engang imellem inviterede man hinanden til en kop kaffe (surrogat) og kage (bagt med sødemiddel), og det var vel ikke noget, datidens dygtige husmødre var specielt stolte af, men de havde jo ikke andet.

Den yngre generation, der havde arbejde i København eller Roskilde, flyttede hjemmefra under krigen, for det var for farligt at tage turen fra Ishøj. Det var på den tid, hvor de unge fik lyst til at bryde op hjemmefra, og nu fik de en god undskyldning for at gøre det. De kaldte Ishøj „et hul“ til stor forargelse for dem, der blev tilbage, men noget var der vel om det. En by uden trafikforbindelser, en bagerforretning, hvor skolebørn stoppede op på vej hjem, en købmandsforretning, et missionshus, en skole, man ikke havde nogen tilknytning til, og et forsamlingshus, hvor man kun samledes et par gange om året til gymnastikopvisning og juletræ! Begivenheder, de for længst var blevet kede af. Tja, det var Ishøj dengang. Jeg tror, man skal være ægte og indfødt Ishøjer for at kunne kalde Ishøj Verdens Navle!

Inge Nielsen:

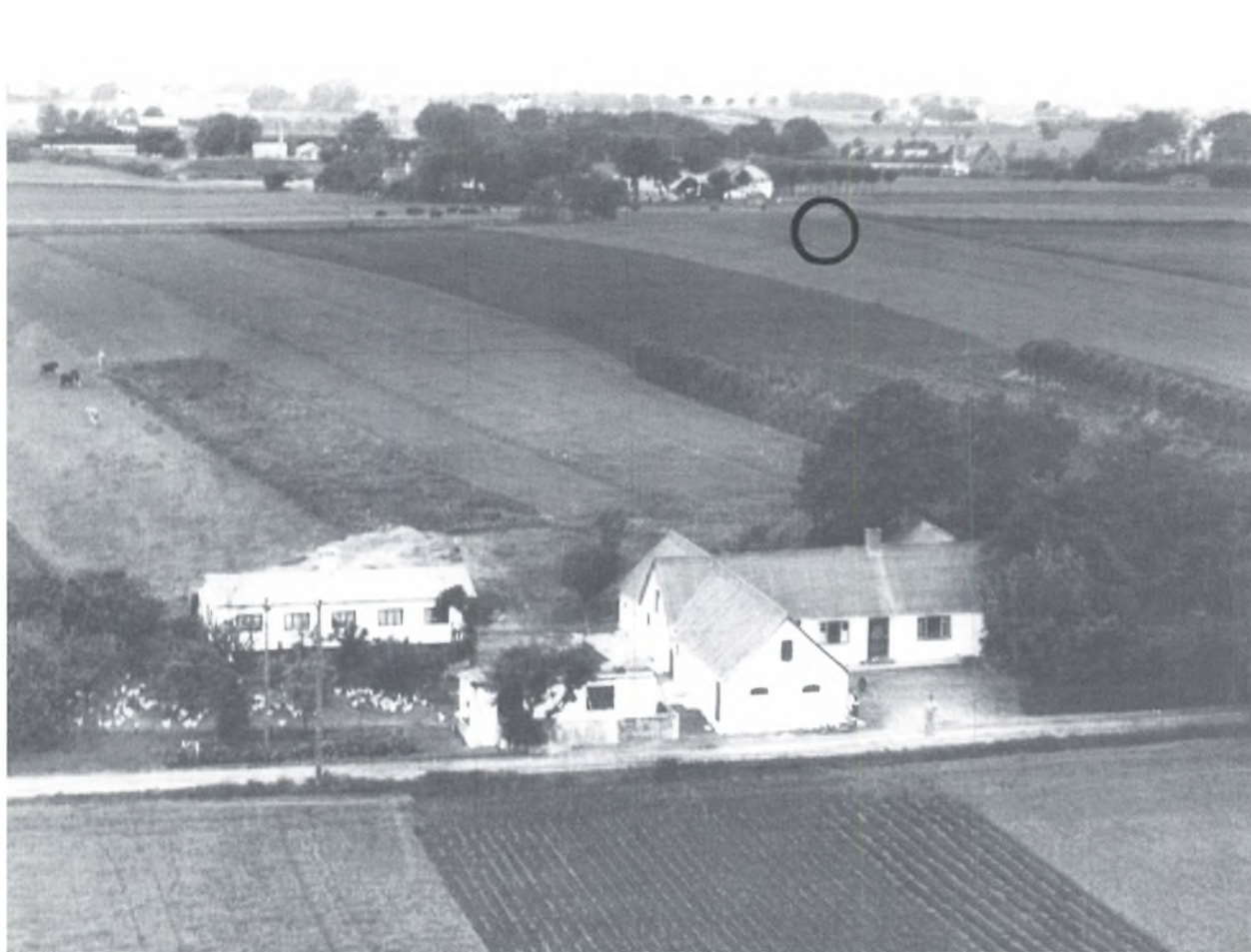
Thorslunde sogn oplevet fra Solhøjen

Solhøj er en gammel gravhøj, der har givet navn til et landbrugsområde i sognets nordvestlige hjørne, der mod nord grænser op til Baldersbrønde og mod vest til Reerslev sogn. Højen er blevet nævnt som det højeste punkt indenfor Ll. Vejleås udspring, der findes nordvest for højen. Jeg har altid haft et nært forhold til Solhøjen, der udgør en del af tilliggendet til mit barndomshjem, der i dag benævnes som Ll. Solhøjvej nr. 8. Fra mine tidligste år erindrer jeg, at højen mod øst havde en stor og brat skrænt, som viste, at nabomarken matr. nr. 27a var blevet gravet fri af højen. Senere fik min far og naboen, Peter Petersen, jævnet skellinien en smule, så det blev forsvarligt at køre med selvbinder der. Min far fortalte farverigt om „kæmper“, der havde levet, kæmpet og var døde her for meget længe siden. Måske lå der en eller flere af dem begravet i vores høj. Far kunne for øvrigt godt tænke sig at blive gravsat der, når han døde. På det tidspunkt satte min unge og realistiske mor altid punktum for „fars vrøvl“, som hun kaldte det.

Min farfar, Hans Nielsen, der var 69 år, da jeg blev født, befolkede højen med „de underjordiske“, altså nisser og trolde. På sommersøndage sad farfar og jeg ofte på sogneskellet nord for højen, hvorfra han udpegede kendingsmærker for mig. I klart vejr kunne vi se langt omkring. Somme tider kappedes vi om, hvem der kunne finde flest mergelgrave, som de fleste ejendomme havde mindst en af. Efter at landmændene havde opgravet særlig kalkholdig jord - den såkaldte MERGEL - for at gøde med den, så overlod man mergelhullet til naturen. Grundvand samlede sig, og småkrat og senere pil og poppel voksede op i en krans om graven, der kunne være meget dyb. Dem skulle man holde sig fra, for man kunne drukne i det kolde vand. Det hændte, farfar pludselig tyssede på mig og sagde: „Kan du høre toget? Det kommer helt fra København, og nu skal det til Roskilde“. Vel boede vi langt ude i sognets vestligste hjørne, men vi kunne da høre toget i Hedehusene.

Møde med omverdenen

Den første gang jeg registrerede „byen“ - sådan omtalte vi Thorslunde i daglig tale - sad jeg lunt i en gammel fodpose på vognbunden af fjedervognen. Mine forældre sad i agestolen bag mig. Vi skulle til Taastrup for at handle. Far skulle på motormøllen for at få malet korn, og mor og jeg skulle i IRMA for at sælge en kurv æg og købe kaffe og margarine. Det blev til mange af den slags ture, og mens

Mit barndomshjem (1958).
Ringen angiver, hvor Solhøjen engang lå.

hesten transporterede os de ca. 6 km til og fra Taastrup, hørte jeg mine forældre kommentere årstiden, naturen, ejendommene og deres beboere. Hjemmefra kørte vi ad Solhøjvejen til Thorslundevej, hvor vi drejede mod øst. Vi kom forbi mormor og morfar på Annexgården, Thorslundegården og de 3 statshusmandsbrug, der var blevet opført i første halvdel af 20'erne. Her kastede min mor altid længelsfulde blikke på de fine nye bygninger, for vort lille parcelliststed var gammelt og skrøbeligt.

Vi passerede præstegården og kirken, hvor jeg var blevet døbt den 2. november 1924, og så "Lars Hans's gård". Her stod træet, hvorunder en dreng var blevet dræbt af lynet. Derefter kom den gamle Thorslundegård, der var hvidkalket og med bindingsværk, Nyrops hus og købmand Rasø. I Lykkebo boede vognmand Chr. Brandt, der sommetider fik lov at gå på jagt hos os sammen med sin bror Ejner, og der stod den store Niels Christensen og vinkede udenfor sit hus. Det var ham, der kom og slagtede gris for os en gang om året. Det var spændende at se ham skolde og skrabe grisen, der herefter blev hængt op i Ahorntræet og befriet for sine indvolde. Naturligvis havde han stukket grisen død, før han tog fat på nævnte operationer. Vi passerede Ole Sognefogeds gård, Jens Jen's hus og Stranges gård. Og nu købmand Jensen, smed Olsen, Peter Olsen og skolen. Efter skoleloden kom smed Hansen, Bakkehuset og gartner Knudsen. Sidst nævnte sted købte vi rabarber, og så fik vi i tilgift serveret rabarbergrød fra nogle store, hvide, emaljerede fade. Ved gartneriet førte en vej ned til Fredehjemmet og 3 små ejendomme. I Sofiehåb boede slagter Hansen, og næste ejendom tilhørte den morsomme Sjøgren, der var ansat på Thorsbo vandværk, som lå ude mod syd, lige efter Gromadas hus. Bondegården til højre og gdr.Dahl til venstre. Her sad Andreas Dahl og søsteren Julie på sommerdage ude på en lille terrasse og nikkede venligt igen, når vi hilste. Udenfor Dyrlæggegården hændte det, at gdr.Bracher stod med sin pibe, og så nåede vi Stenhugger Jørgensens hus, der i foråret 1919 blev opført af materialer fra Barfredshøjlejren. Stenhuggeren påkaldte sig min særlige opmærksomhed, fordi han kørte på en trehjulet cykel. Sidst på Thorslundevejen lå Bryggergården og derefter den gamle Bryggergård, hvor der engang virkelig blev brygget øl.

Til højre lå Brugsforeningen med den hyggelige uddelerfamilie: Emmy og Laur. Olsen, datteren Ellen og sønnen Erik. Overfor Thorslundevej lå købmand Christoffersen og Villa „Armen“. Videre mod nord ad den brolagte Køgevej, hvor der til venstre lå et lille hus, der hed „Tivoli“. Køgevejen havde grøfter, og for at komme til „Tivoli“ måtte man over et par gangbrædder. Men der havde vi ikke vor gang ret ofte, for parcellister var småkårsfolk, der ikke gerne ødede penge bort, og det var jo luksus, der fandtes i „Tivoli“. Der stod den rare og flittige fru Jensen

med sin frysemaskine og fabrikerede og solgte is. Man kunne også købe sodavand og slik, og om aftenen var der i sommer-tiden mange unge, glade mennesker forsamlet ved fru Jensens „Tivoli“. Men vi var allerede langt henne ad Køgevej. Vi var kommet forbi „Elmely“ og ejendommen, hvor brdr.Olsen fra Tranegilde boede, derefter murermester Leopold, Thranes Gartneri og Faster Ane og stadig på højre hånd Broder Knudsens Gård. Til venstre boede Anders Andersen i „Aronshåb“, derefter gdr.Bendtsen og Christen Olsen.

Taastrup var handelsbyen for de fleste indbyggere i Thorslunde sogn, selv om der naturligvis blev købt mange dagligvarer hos købmændene Rasø, Jensen og Christoffersen samt i Brugsen. Skulle der anskaffes linned, fodtøj, kjolestoffer, grovvarer eller medicin, var Taastrup byen, der var leveringsdygtig, og det var en fin oplevelse at følge Køgevejen med den smukke alle, indtil vi drejede af mod Valbyvej, hvor motormøllen lå.

Hverdag på Solhøj

Det var jordbrugernes lod at stå tidligt op, og de, der havde malkekøer, måtte ekstra tidligt op. Jens Jensen kørte mælken til Ishøj mejeri, og da Ll. Solhøjvej lå først på turen, skulle mælkejungerne stå klar til afhentning kl. 6,30. Min far var morgenmand og erklærede, at den tidligste morgenstund var hans bedste. Min farfar, der var aftægtsmand hos os, besøgte undertiden sine to døtre, der boede i Hundige by, og på sådanne dage stod også han meget tidligt op. Farfar kørte nemlig med Jens Jensen til Ishøj Mejeri, hvorefter han spadserede derfra til Hundige. Efter nogle dages besøg hos døtrene, gik farfar igen til Ishøj for at køre med Jens Jensen hjem, når han skulle returnere mælkespandene, evt. fyldt med valle til vore grise. På Ishøj Mejeri blev der flere gange om ugen udtaget reduktaseprøver, dvs. kontrol af mælkens indhold af bakterier. Også fedtprocenten blev kontrolleret. I den varme sommertid kunne det være svært at holde aftenmælken bakteriefri. Derfor var afkøling nødvendig. På en skyggefuld plads blev mælkeungen anbragt i et kar

Anneksgård i Thorslunde, som min morfar ejede i perioden 1912-1938 (fra først i 1920'erne). I dag er kun staldlængen tilbage.

med rindende vand. For dem, der havde vandpost, var det ikke let at klare afkølingen effektivt, og derfor var det af interesse at kende den evt. kontroldag. Det var vores nabo og fars bedste ven, Peter Petersen, der var „kontrolmyndighed“ og dermed herskede over „de tilfældigt udvalgte kontroldage“, som det hed. Peter

var retfærdig og meget loyal overfor kontrolsystemet. Hvis nogen spurgte, om han skulle på mejeriet „i morgen“, så smilede han venligt og sagde: „Det ved vi i morgen“ (Peters mælk bestod altid prøverne).

Imens den lille gule 50-øre fandtes, kaldte man den en „Husmandskrone“, fordi husmændene måtte være meget sparsommelige, hvis de ville bevare deres status som selvstændige landmænd. Altså måtte man dele heste og redskaber. Far var i „plovlaug“ med Peter, dvs. at de lånte heste af hinanden, når de skulle pløje eller køre med selvbinder, hvor det var nødvendigt med 2 heste for redskabet. Det var enkelt nok, men min far var tillige fælles med Chr. Sørensen om en såmaskine og desuden med Hans Christoffersen om en tromle, så der

skulle både tålmodighed og indlevelsesevne til, for at alle kunne blive tilfredse. Det hændte, far netop havde indstillet såmaskinen klar til brug, men når han så ville hente sin hest, gik den allerede og pløjedeovre hos Peter. Så gik far ind til mor og fik en kop kaffe, mens mor „mukkede“ over det besværlige men desværre nødvendige fællesskab.

Familiebruget

Min far gav ofte udtryk for sin glæde over at arbejde på egen jord. For ham var frihed „det bedste guld“. Min mor var en energisk og dygtig husmor, der desuden deltog i alt forefaldende arbejde i bedriften. De to var et godt team, der stod last og brast i alt. Det hændte, mors meget unge brødre drillede hende med, at hun „kun“ var gift med en husmand, og da svarede hun altid: „Hellere en husmand på tærne end en gårdmand på knæerne“. Når drengene så fortsatte drilleriet med at

Mine forældre binder kornnegene med halmbånd, og jeg hjælper med til at slæbe sammen til hobe (1931).

omtale, at far var 12 år ældre end mor, ja, så lo hun og sagde: „Hellere en „gammel“ mands elskerinde end en ung mands slavinde“. Der var så mange ordspil dengang. Som aftægtsmand havde min farfar frit ophold uden pligter af nogen art, men der var visse arbejder, han holdt af at udføre. Hver morgen muede han kostalden, og det blev derfor ham, der lærte mig at håndtere skovl og trillebør, feje ordentlig ned i grebningen og strø hos kørerne bagefter.

Der blev slidt meget på skuffejern og hakkejern i sommerhalvåret, for det var en „æressag“ for landbrugets folk at „holde skidt fra dørene“. Ukrudtet måtte ikke tage overhånd, og jeg var meget lille, da jeg blev sat til at luge gårdspladsens stenbro. Hos os var ingen hænder - hverken små eller store - overflødige. Gennem barndommen blev jeg indført i de daglige gøremål, efterhånden som evner og kræfter tillod det. De stive tidsler var en plage i kornmarkerne. Det var farfars opgave at bekæmpe dem. Til det brug havde han et tidseljern, dvs. et kort kosteskaf, der var forsynet med et skarpt knivstykke i den ene ende. På et tidspunkt lavede han et lille let jern til mig, og så var vi to, der gik i kamp. „Se, farfar, en stor tidsel“. „Ja, stik ham - tøs- stik ham, så han ikke rejser sig igen“, svarede han. Vi stak og stak, og naturligvis blev tidslerne svækket af den behandling- men de kom igen. Kornmarker er altid smukke, men dengang var de pyntede med blodrøde valmuer, blå kornblomster og lyserøde klinteblomster. Da jeg var 5 år, lærte jeg at malke den gamle røde ko, der var børnevenlig. Det var et stolt øjeblik, da jeg kunne malke den helt ren. Da følte jeg mig som fuldgyldigt medlem af arbejdsgruppen i vort „kollektiv“.

Forårsarbejdet med at gå bag harve eller tromle og følge hestens rolige rytme gav tid og ro til at drømme om fremtiden. Roelugningen gav andre oplevelser. Mens vi tyndede og lugede - række op og række ned - så fortalte min far om sin barndom på Lærke Alle nr. 2, om skolegangen i Tranegilde skole, hvor lærer Rasmus Larsen kunne fortælle, så latteren rungede og tårerne randt. Far kom som 7-årig ud at tjene på „Strandgården“, hvor han blev til han var 16 år. De første år havde han savnet sin mor meget, og så var jeg lige ved at komme til at græde ved tanken om den lille dreng, der lå i karlekammeret og længtes efter sin mor. Men der kom glade fortællinger om ture til København sammen med Strandgårdens piger og karle. Så gik de sammen til Taastrup station for at tage toget til København, og den samme spadseretur ventede, når de skulle hjem. Jeg forstod, at Strandgården havde været et godt sted at vokse op - trods alt. I begyndelsen blev der rettet lidt på min holdning: „Ret dig op. Det er ingen kunst at luge roer“, sagde far, „men det er en kunst at gøre det uden at få ondt i ryggen“. Det fik jeg så lært.

Jordbær dyrkningen begyndte i det små med et lille stykke „Dronningebær“, men snart blev stykket så stort, at vi måtte sende bær på torvet med købmand Rasø.

Sorterne blev udvidet. „Roskildebær“, „Wisserum“, „Evers“, „Spætter“, men „Dybdahlerne“ var i mange år de bedste. Der blev sat Jordbærplukkere på, og mor cyklede hver dag ind på det gamle grønttorv for at sælge. Gartner Andreasen eller Nikolaj Nielsen fragtede Jordbær rammerne derind, og når torvet åbnede kl. 7.00, stod mor parat til at sælge til grønthandlerne. Kl. 9.00 var hun hjemme igen. Jordbærtiden var en glad tid, men meget arbejde var gået forud. Lugning flere gange, halm var lagt imellem rækkerne og vandlæggelset var skruet sammen.

Da vi havde kobesætning, blev der ikke meget hø derhjemme. Man kunne give tilbud på græsrabatterne, som Sognerådet averterede med, men det var små stykker, der var tale om, og der var mange hønse-

og kaninavlere, der gerne ville have lidt græs. På Thorsbro var der nogle gode stykker, som far høstede mod at tage høet med hjem. Det var dejligt at gå dernede og høre vandet bruse alle vegne og se på de flotte bygninger. Jeg beundrede også „Kanehøjgård“, som ejedes af enken fru Helene Dam. Jeg fik fortalt, at alle fra Køgevej forbi vandværket førte lige op til Benzonsdal, hvor Baronens boede. Der skulle gå mere end 60 år, før jeg fik lejlighed til at se den smukke hovedbygning, der er opført i Italiensk stil og i 2 stokværk.

Den første høstmaskine, jeg lærte at kende, var „aflæggeren“, der skar kornet af og lagde det i passende bunker på stubbene. Det så let ud, når mor og far lavede et bånd af halm og bandt negene, et for et. Jeg nåede ikke at lære at fremstille et holdbart halmbånd, for da selvbinderen holdt sit indtog, var den gamle teknik passé, men „slæbe sammen“ og „stille i hobe“ var der stadig brug for. Kornet blev kørt hjem på den gamle „stive vogn“. Far lagde læs, og mor stak negene op til ham, ligesom hun stak dem fra vognen og op i stakken. Det var strengt arbejde at være medhjælpende hustru dengang. Senere kom det omkørende tærskværk og tærskede kornet.

Mine forældre, Karen og Hjalmar Nielsen, kører neg til stakken (1931). Bemærk den hjemmelavede vognstang.

I begyndelsen af oktober blev roerne taget op. Det var en våd fornøjelse fra morgenstunden, men vi havde da gummistøvler. Hver eneste roe blev trukket op med venstre hånd og toppen hugget af med højre, hvorefter roen faldt på jorden. Det var noget, der gav gode kræfter og tykke fingre. Når roerne var tørre, blev de kørt hjem til vinterens roekule, der inden frosten blev dækket med halm og jord udenpå. Da min fødselsdag falder i roetiden, var der ikke tid til større festligholdelse. Men lige meget hvor travlt der var, så fik vi altid mine livretter alligevel: Bankekød, og som forret hyldebærssuppe med bagte boller.

Tærskeselskabet „FREM“

En gruppe landmænd havde stiftet selskabet på andelsbasis. Man tærskede også for ikke- andelshavere, men til en lidt højere pris. Naboerne fulgte værket og fungerede som medhjælpere for hinanden. Sigvart Hansen var den fødte „sækkebærer“. Lille og væver, som han var, kunne han kante kornsække op ad vaklevorne stiger og ind på de lave kornlofter. Min far satte altid stakkene. Far var opfødt på Strandgården i Ishøj, og der havde Per Hansen lært ham kunsten. Peter Petersen „skar bånd“ af kornnegene og rakte dem til ilæggeren. Den lille Niels Christensen var „fast“ ilægger og fulgte værket alle steder. Traktorføreren var i mange år Inge-mann Jensen fra Vindinge. At stikke neg fra stakken og „på bordet“ krævede en rolig mand, så det gjorde min farfar eller Sofus Krighår, der var bestyrer hos Karen Christensen. En „avnedreng“ til at tage avnerne fra avneblæseren var der også brug for, men det var tilfældigt, hvem der tilbød sig. Det var ikke noget attraktivt job. Det har været min tur en gang. For det meste blev jeg i perioder sendt op at hjælpe min far i stakken. Tærskeværket blev slidt og forældet. Selskabet opløstes endeligt i 1945, da værket var blevet afhændet.

Det hændte, der blev sået et stykke rug, og denne avl blev tærsket med plejl, fordi rugstråene skulle anvendes som tækkehalm og derfor ikke måtte bøjes. Vi havde en meget lille lo, hvorpå der ikke kunne lægges noget stort lag rug ud ad gangen. Her svingede farfar eller far da plejlen og slog kornet af stråene. En plejle består af 2 stykker træ, der er forbundne ved hjælp af åleskind. På gårdene fandt nogle karle det morsomt at lade drengene „syngte plejlevisen“. Man satte da drengen imellem de to træstykker og klemte dem fast om drengens hals - og så skreg han naturligvis. Også jeg har fået lov at „syngte“ for Peter på den facon, men han var nænsom med at klemme min hals.

Tærskværket „Frem“ i aktion på Ll. Solhøjvej 8 i 1931. I forgrunden ses min farfar, Hans Nielsen, der var aftægtsmand hos min far. Til venstre for ham ses Sofus Krighår, bestyrer for Karen Kristensen i nr. 9. I baggrunden ses Peter Petersen der „skærer bånd“ for ilæggeren.

Far havde i en snæver vending „studset“ en af naboerne i nakken, da det ikke var muligt at komme til barber, og efterhånden skete det oftere og oftere, at en af naboerne spurgte far, om han ikke „lige kunne rette håret lidt“. Far sagde altid, „du kan jo komme over på søndag“. Mor gav naturligvis kaffe, og klipningen var gratis, men så gjorde mor min far opmærksom på det urimelige i, at naboerne blev klippet af far, der selv måtte besøge barberen. „Godt“ - sagde far „så må du klippe mig“. Sådan blev det, selv om mor ikke var glad for det og græd, fordi saksen gjorde ondt. Hun græd endnu mere, da hun så resultatet af sin første klipning. Det blev bedre med tiden, som også arbejdede for, at økonomien igen kunne blive sådan at, „Solhøjerne“ fik råd til professionel klipning.

Bedriften udvides

Far havde i nogle år forpagtet ejendommen Solhøjvej 60, som Karen og Niels Graffmann ejede. I 1931 spurgte de, om han ville købe ejendommen med dens 4½ tdr. land, men de ville have lov at blive boende resten af deres liv.“ Og jeg vil have penge“, sagde Karen Graffmann.“ Jeg vil have dem her i hånden“. Det endte med handel på vilkår, at sælgeren havde ret til at blive boende, så længe de ønskede formedels 100 kr. om året. Mens far var forpagter, var jeg tit med i marken, når han arbejdede, og da var det ikke Graffmanns, jeg besøgte, men derimod Emma og Peder Jensen i nr. 50. En datter - Boline - boede hjemme med sine yngste børn: Esther og Børge. Her havde man fundet ud af, at en af mine livretter var kærnemælksvælling, og når det stod på menuen, blev jeg altid inviteret på en tallerkenfuld med. Børge var ikke ret meget ældre end jeg, så vi havde da også et og andet at tale om.

Da min far var flyttet ind på Ll. Solhøjvej 8 den 1. april 1919, flyttede Karen og Svend Andreasen ind på gartneriet Solhøj den 1. maj samme år. Igennem en

lang, lang årrække blev der hver aften ved malketid hentet mælk hos os af gartneren eller hans kone. I mange tilfælde førte det til en kort drøftelse af tidens spørgsmål. Far var behjælpelig, da de første små drivhuse blev etablerede, og vi så med glæde, hvordan gartneriet voksede gennem årene og blev vidt berømt for de smukke koralranker, der blev en god eksportvare. Gartneriet blev et anerkendt uddannelsessted, og mange gartnerelever tilbragte et læreår på Solhøj. Gartneren var den første, der fik installeret en telefon, som i fællesskabets hellige navn blev delt med os, der ingen havde. Det har ikke altid været rart at tage mod beskeder fra vildtfremmede mennesker for derefter „hurtigt“ at bringe beskeden videre til en eller anden af Solhøjrækkens beboere - men det blev gjort.

Far og søn, Hans og Sigvard Hansen, boede på Ll. Solhøjvej 18, og der kom den næste telefon til at stå, og det aflastede gartneriet en smule. Sigvard Hansen blev på et tidspunkt pantefoged i Thorslunde-Ishøj Kommune. Han købte en motorcykel, og der var fart på, når han med „fogedkasketten“ på hovedet „fløj“ af sted. Hvis han på sin fogedtur fandt på at besøge en ikke-skyldner, var han altid så hensynsfuld at lade kasketten ligge på motorcyklen.

Vandforsyning og vindmotorer

Alle ejendomme havde en brønd med vandpost, der fungerede ved håndkraft, og det kunne være strengt, når dyrene skulle have vand, og storvasken skulle skylles. Noget af det første, min far gjorde i 1919, var at etablere afløb fra køkkenvasken og opsætte en vindmotor til at trække vand op af brønden og pumpe det videre til en beholder på staldloftet. Herfra gik et rørsystem til køkkenet og et til kostald og fodergang. Der kom 2 andre vindmotorer på Solhøj. Den ene hos Hans Hansen og den anden hos Jens Jensen. Den sidste leverede vand til både gartneriet og det nuværende nr. 89 på Solhøjvej.

NESA var på jagt efter nye kunder, og i Thorslunde sogn så man oftere og oftere en nydelig herre med frakke og filthat køre rundt i bil. Han nåede også til Solhøj, for i Thorslunde by var der ikke stor interesse for at gøre brug af elektricitet i stedet for petroleum. Eller var det andre ting end lysten, der savnedes? Jeg ved det ikke. Jeg husker tydeligt manden- ingeniør Estrup - der søgte at motivere beboerne for at købe strøm. Som sædvanlig var Gartner Andreasen, min far og Sigvard Hansen de første på Solhøj, der seriøst overvejede tilbudet. Hans Christoffersen ville gerne være med - men der skulle jo penge til. Der blev afholdt fællesmøder med alle interesserede i Thorslunde sogn. De fleste gårde i Nordmarkerne og på Thorslundevejen var interesserede og også nogle husejere og gartnere. Der blev stiftet en låneforening med solidarisk hæftelse, men det

skete efter noget tovtrækkeri, indtil de forskellige havde vejet hinandens kreditværdighed. Så kom tiden med opsætning af master og ledningsføring. Det var nogle faste arbejds hold, der rejste fra sted til sted og udførte disse arbejder. Vi kaldte dem „mastemænd“. De kom ofte langsvej fra, og igen var ingeniør Estrup ude for at finde steder, hvor de mod betaling kunne få kost og logi i en periode. Vi havde 2 boende, Signe Christensen på „Holmegården“ havde nogle - og der blev da skaffet logi til dem alle. Det var en meget stor stund, da vi første gang kunne sige: „Bliv lys“, mens vi vippede en el-kontakt. Der kom kogeplader, senere el-komfur, og en

lysnet-radio. Slut med at cykle til Taastrup hos Nielsen i „Importen“ for at få opladet syre-batteriet til radioen. Aldrig mere skræk for, at batteriet skulle strejke midt i „Familien Hansen“ - lystspillet af Jens Locher, der blev sendt hver tirsdag aften, og var hele Danmarks mest aflyttede udsendelse.

Min mor kendte familien Bruun fra sin ungdomstid på Annexgården. De boede i et lille hus ved pumpestationens plantage og blev altid omtalt som hr. og fru Bruun. Det hændte, min mor og jeg blev inviteret på eftermiddagsbesøg hos fru Bruun, og det var en oplevelse for sig. Mor og jeg „pyntede“ os en almindelig hverdags eftermiddag og „gik bort“, som det hed dengang. Mor var bekymret, for det var tidsspilde. På den anden side: hun ville jo gerne, og min far tilskyndede hende altid til at gå, og så måtte hen-

Mit fødested, Ll. Solhøjvej 8, som det ser ud i begyndelsen af 1920'erne. Bemærk vindmotoren, der blev opsat omkring 1920.

des samvittighed tie. Snart sad vi bænke i verandaen ved kaffebordet. Selv om jeg kun var 3-4 år, drak jeg også kaffe med 2 skefulde sukker og godt med fløde i. Hr. og fru Bruun var Københavnerne, og fru Bruun sled sig ikke op ved hjemmebaking, så der blev serveret flødeskumskager for os. Det fik jeg også der hjemme, for mor var dygtig til at bage, men fru Bruuns kager var købt hos en konditor. Bagefter kom der en stor skål chokolade og konfekt på bordet, og vi blev indbudt til at „tage for os“. Vi tog hver et stykke, og jeg så mor gemme sit indpakkede stykke i sit lommeørklæde, da værtinden forlod os et øjeblik. Jeg blev opfordret til det samme, men jeg havde klogeligt skyndt mig at putte „himmerigsmundfulden“ ind, hvor den hørte hjemme. Det kom jeg snart til at fortryde. Jeg havde allerede dengang huller i tænderne, og sikken tandpine, jeg fik. Mor delte sit stykke med far, da vi kom hjem. Ingen drømte om at nyde noget uden at dele med en anden.

Vi havde en stor vægt, som vi vejede slagterisvin på. Englænderne var nemlig kræsne. De ville ikke købe vores grise, hvis de var for store og fede. Derfor blev grisene ofte både målt og vejjet. Fru Bruun var en lille trind dame, og hun ville heller ikke være fed. Derfor begyndte hun på en eller anden slankekur, og i den tid kuren varede, kom hun jævnligt for at kontrollere sin vægt. Hun tabte sig - endda mere end godt var. Nu kom hun for at se, hvor meget hun tog på, men det lykkedes ikke. Hun vidste, hvor det bar hen og begyndte at uddele erindringsgaver. Hun havde et meget smukt kinesisk mokka-stel, og fra det fik jeg et par kopper, som har fulgt mig siden. Jeg så Fru Bruuns kiste blive båret ud af dobbeltdøren i Thorslundevej nr. 210. Huset blev solgt, og hr. Bruun, der var trykker, rejste igen til København.

Peders Maren

Min farfars søster Mette, der havde holdt hus for Peter Petersen, styrtede med sin cykel, fik hjerneblødning og døde. Peter annoncerede efter en husbestyrerinde, og samme dag annoncen „var på“, kom der en ansøger. Det var Maren Larsen, som erklærede, at hun var den rette til pladsen og i stand til at begynde arbejdet med det samme. Så var den sag afgjort, og det blev da også et godt makkerskab. Peter var en meget fredelig mand og Maren deltog flittigt i arbejde ude som inde. Dengang sluttede Solhøjvej ved Peters ejendom og delte sig i to grene. Den ene gik mod øst og førte til gartneriet „Solhøj“. Den anden mod vest forbi „Solhøjrækken“ og op til „Tanghusene“, hvor frk. Greve og senere Nikolaj Nielsen boede. Ved denne deling opstod der en naturlig trekant, som vi kaldte „Peters hjørne“. Netop her havde Peter placeret nogle store marksten, og på den største af dem satte Maren sig i de lune sommeraftener. Maren tiltrak os børn som en magnet, som hun sad der, for hun var en stor dame. Hun var også glad og fornøjelig, og hun kunne få os til at agere. Maren fik os til at danse på den støvede grusvej. Hun fik os til at synge, og hun fik alle til at være med. Selv sang hun gamle viser og fortalte sære ting fra sin fortid. Det var også Maren, der organiserede en årlig skovtur til plantagen, hvortil vi travede i flok og følge med madkurve og sodavand. Engang fik hun os med helt over til „Djævleskoven“, der er beliggende på Gjeddesdals jorder, sydøst for Barfredshøj. Når

Naboerne Peter Petersen (f. 11-03 1888 og d. 27-03 1971) og hans husbestyrerinde Maren Larsen (f. 30-01 1897 og d. 19-09 1954). Billedet er fra sidste halvdel af 1930'erne.

Maren og Peter kørte til Taastrup for at handle, delte de agebrættet imellem sig, så godt det lod sig gøre. Der blev kigget lidt de første gange, de kørte ud sammen, men snart blev de to et naturligt, kendt og elsket indslag i bybilledet. Vi, der oplevede Maren, glemmer hende aldrig.

Mette og Christen Jensen boede i et lille hus lige før Brønsgård. Et par gange hver sommer fik vi besøg af Mette, nemlig når hun var på vej til og fra sine 3 døtre: Laura, Oline og Maren. Mette var godt gående, altid med mørk frakke og hat. Når hun nåede Solhøj, gik hun ind for at få en snak med mor, der havde gået i

Thorslunde skole sammen med Laura. Mette fik kaffe og en frisk hilsen til Laura, hvorefter hun gik ud over Truelshøjmarken, ad Reerslev-vej mod syd og over Flintebjerg til Vindinge. Først besøgte hun Laura og Oline, der begge boede i Vindinge by. Næste dag gik spadsereturen til Roskilde mark, hvor Maren havde sit hjem. Endnu en overnatning og så gik turen hjem til Brønsgårdsvej - via Solhøj. Selvfølgelig kom Mette igen ind til mor for at aflægge referat af turens forløb. Der var også gerne nyt at fortælle om døtrene og deres familier. Men første kaffe - for den trængte hun til.

Husmandsfamilien på Ll. Solhøjvej 9, fotograferet 1914.
Mellem hestene ses ejeren Lars Peter Christensen og derefter sønnen Jacob, døtrene Kristine og Olga, fru Karen Christenen og den yngste datter Martha.

Handlende og andet Godtfolk

Mange varer blev bragt til døren, og kampen var hård mellem de handlende, der ofte kom langevejs fra. Selv i vort lille samfund handlede vi ikke med samme slagter og bager. Slagtermestrene Zarp, Chr. Jensen og Davidsen kom fra Hedehusene og Kragh fra Høje-Taastrup. Vi holdte os til Zarp, der selv kørte sin lørdagstur og sluttede hos os, hvor der altid ventede en kop kaffe og en snak. Brødvarene blev forhandlet af Roskilde Fællesbageri, Røde Vejmølle og Hedehusbageren. Da fars fætter, Valdemar Nilausen, var salgskusk hos Fællesbageriet, blev han vor leverandør. Det hændte, han forærede mig en kæmpestor kokosmakron, der ellers kostede 6 øre.

Slagterimanden kom fra Roskilde Andelsslagteri og medbragte røgvarer: Spegepølse, røget skinke og flæskekæber, samt forskelligt andet pålæg. Mor lavede selv spegepølse, der sammen med skinkerne og fileten fra julegrisen blev røget hos røgmand Jeppesen i Vindinge. Skinkerne hang på loftet ved skorstenen og var pakket ind i en ren sæk. Om sommeren blev jeg sendt op med en stor kniv for at skære et stykke skinke af til panering. Det var altså ikke den slags, vi købte af slagterimanden. Det var de tykke røde frokostpølser, som vi holdt meget af. De kostede 8 øre pr. styk, og da vi efter farfars død kun var 3 personer i husstanden, passede det med 3 pølser, som blev kogt og serveret med kartofler og sennepsovs.

Ostehandleren Julius Petersen fra Roskilde kom hver 14. dag. Under besættelsen måtte han udskifte bilen med cyklen. Han fik da bygget en lagerkasse på hjul til at hægte bagpå. De øvrige handlende udskiftede bilerne med hestevogne. Et minde om den tid står på Ll. Solhøjvej 8 i form af et stort kastanietræ. Det var et meget ungt træ, da en slagterhest bed toppen af og åd den. Selvom træet i dag er højt, har det en meget, meget lav stamme med 3 tykke grene ovenpå.

Børstenbinderen kom fra Hedehusene og holdt os med skurebørster, karskrubbere og gårdkoste.

Sæbemanden hed Erik Bom og var sæbefabrikant i Roskilde, hvor han havde både bolig og fabrik på Vindingevej. Han blev kaldt „den glade sævedreng“, og han var også en lystig fætter, når han kom med soda og Marseillesæbe til storvasken og en „skrap“ mandelsæbe til hænderne.

Skallemanden hed Gunnar Larsen og kom med strandskaller til hønsene. Hans unge kone døde fra ham og 3 små drenge, men skallemanden kæmpede videre og blev en kendt halmgrosserer, der har halmlager på Thorsbrovej 19.

For 25 øre fisk

Der kom en fiskehandler en gang om ugen. Han hed Jørgensen, var langelænder og boede på „Bondegården“. Det sidste sted, han kom på turen, var Solhøj. Mor var god til at handle. Hun havde altid en 25-øre parat og erklærede, at det var, hvad hendes budget tillod at indkøbe fisk for. Det hændte, at hun måtte af med en 5-øre mere, hvis menuen skulle stå på stegte ål - men for det meste kunne 25-øren klare en middag for os tre. Jørgensen fortalte, at hans kone var god til at sy kjoler, men mor var lidt bekymret ved tanken om at bringe kjolestof i nærheden af fiskeblod og sildeskæl. Omsider indkøbte hun noget Tobralco-stof, som skulle blive til en sommerkjole til mig, og så cyklede vi på „Bondegården“. Amalie Jørgensen var en lille stille kvinde, der holdt sit hjem propert og pænt. Aldrig har jeg siden set så velstrøgne kaffeduge, som dem Amalie serverede os kaffe på. Naturligvis fik vi

kaffe, og Amalie viste sig at være en meget omhyggelig syerske, der ikke afleverede en kjole uden to gange prøvning.

Først bragte man stoffet, og der blev taget mål. Så to gange prøvning og endelig afhentningen, hvor den færdige kjole blev leveret - og prøvet. Det kunne blive til 4 gange kaffe med brød, og det kunne vi ikke være bekendt, sagde mor, for Amalie tog kun 2 kr. for at sy en kjole til mig. Alligevel så Amalie altid skuffet ud, når vi ikke „havde tid“ til kaffen. Så vænnede mor sig til en gang imellem at tage en kylling eller høne med som gave - og så syntes vi, der var kommet balance i ydelserne fra begge sider. En enkelt gang købte mor noget billigt stof til 3 kjoler til mig på en gang, og en sådan disposition sparede jo tid for både Amalie og os. Kjolefaconerne var enkle. Overdelen havde „langt liv“ og derpå blev nederdelen hæftet med små rynker. Ingen ærmer, men kantning af hals og ærmegab. Så skiftede moden. Nu skulle nederdelen skæres i bredder, 4 eller 6, og kjolen fik krave og pufærmer. Senere blev det til skinkeærmer med stivlærred, og der kom bånd og flæser - men Amalie bestod enhver prøve. Hun kunne sit fag og havde fortjent en bedre placering indenfor dameskrædderiet.

Besøg fra stranden

Min farfar, Hans Nielsen, var født på „Sandstenseje“ i Ishøj den 29. juli 1855. Efter at være blevet gift med min farmor, Johanna Gustava Nordberg f. 9. dec. 1851 i Småland, flyttede de ind på Lærke Alle nr. 2, hvor farmor fødte 8 børn. Farfar var altså en ægte Ishøj'er, der blot havde skiftet kirkesogn og bolig. Kontakten med stranden blev bevaret, og derved lærte jeg „Goe-Hans“ at kende. Det var en lille væver mand, når han kom cyklende for at besøge os. Han kunne fortælle fornøjelige historier, som undertiden lød lidt overspændte. Jeg husker, han sagde „Nielsen“ til min far og ikke bare Hjalmar, som alle andre gjorde.

Grammofonisten Syberg

H.E. Syberg boede på Baldersbrønne mark. Han havde fået bygget en trehjulet cykel og på et lad mellem de to forhjul var en grammofonkasse med en kæmpe-tragt blevet placeret. Så kom da Syberg adstadigt cyklende og stillede an til koncert. Han solgte postkort af sig selv og „orkestret“, men desværre købte vi aldrig nogen af dem. Kaffe fik Syberg - naturligvis.

Der kom mange arbejdsløse i 30'erne for at bede om en skilling eller for at sælge bladet „Livets kamp“. Der kom også skærslibere med trillebør - men de var ikke alle lige gode til at slibe. Engang kom der en „klinkemand“ og bad om at få lov at overnatte i halmen. Mor fandt en sukkerskål og en kop, hvor ørerne var slået af,

og dem klinkede han smukt. Så fik han aftensmad og „halmlogi“ med morgenmad. Der var et sted i Thorslunde, hvor færende folk altid var sikre på at blive vel modtaget, og det var „Pilegården“. Mange forskellige menneskeskæbner er blevet rullet op hos Jenny og Hans Hansen. Heldigvis var „Pilegården“ ikke de eneste, der var de nødlidende venligt stemt - men det var der, de fleste søgte til.

„Den fordømte Slesviger“

sådan kaldte han sig selv, men hans navn var Hans Chr. Evertsen, og han var ca. 60 år, da jeg så ham første gang. Han var født på Als, havde studeret jura, været tysk soldat, og blev da også officer. Han hadede den preussiske kadaverdisciplin, og da han ikke var samarbejdsvillig, blev han degraderet og mørbanket med flad klingende af sine kammerater. I mange år vandrede han på landevejene i hele Skandinavien - men mest i Danmark. Her på egnen arbejdede han i perioder på Benzonsdal og Barfredshøj, eller hvor der var et midlertidigt job at få. Hans Evertsen var en versemager af rang og havde en meget smuk håndskrift. Han tålte ikke uretfærdighed, og hvis nogen kom ham eller hans venner for nær, fik de hurtigt en „vise“ på halsen. Til gengæld skrev han også smukke vers, hvis han fandt grund til det. På et tidspunkt blev den gældende jagtlov ændret således, at en jæger skulle have jagttegn, når han gik på jagt udenfor egne marker. Dette var min far ikke opmærksom på, og en dag skød han en hare på grænsen til en nabos skel, og harens sidste spring bragte den over skellet. En anden nabo så hændelsen og spændte straks for sin vogn og kørte til politibetjent Duelund i Taastrup, hvor han refererede det, der var sket. Min far blev tilsagt, erkendte det skete og vedtog en mulkt på 30 kr. Duelund oplyste far om, hvem der havde angivet ham, og fra den dag var det gode naboskab brudt mellem de to familier. Da Hans Evertsen hørte den historie, kom han en dag, som han så ofte gjorde, og bad om et stykke papir og en konvolut, og så skrev han med sin sirlige skrift følgende:

Det var ved sidste jagtsæson, „Den brændte“ det præsteret på Judas vis han sørget for, at Hjalmer blev mulkteret.

Til politiet bened' han - fandt Hjalmar's færd ulovlig.

En mulkt på tretti kroner kan vel kaldes tem'lig grovlig.

„Den Brændte“ ret et asen er og ej for nylig blevet.

Tag du da dit skudsmål her af „Den fordømte“ skrevet.

Og så sendte Hans Evertsen brevet til „Den Brændte“, der havde fået sit tilnavn, fordi hans tidl. ejendom var brændt, og der herskede lidt uklarhed om årsagen til branden.

Møde med døden

I 1933 døde min mormor, og vi fulgte hende i kapellet ved Thorslunde kirke. Det var med en lille gysen, jeg fulgte med derind, men der var slet ikke noget uhyggeligt ved mormor. Hun så bare så lille og blev ud i kisten. Det lange mørke hår var ikke sat op, men lå ned langs siderne. En bøn, en sang og kistelåget blev for altid lagt over mormor, der kun nåede at blive 52 år. Begravelsen nogle dage senere blev efterfulgt af en mindesammenkomst på Annexgården. Her traf jeg en del af mors slægtninge, som jeg ikke før havde set. Ved den efterfølgende middag gik snakken ubesværet, som jeg senere har oplevet det mange gange. Året efter døde

Thorslunde skole i 1932.
Lærerinde Meta Andersen og Lærer Hansen.

min farfar, som boede hos os, og her levede jeg med i hele forløbet fra sygdommens indtræden til livets afslutning, der fandt sted en meget varm augustdag. Næste dag skulle farfar køres til kapellet ved Ishøj kirke. Om formiddagen kom der buketter fra naboerne, og det var min opgave at bære dem ind i farfars værelse og lægge dem hos ham på sengen. Bedemanden fra Taastrup kom om eftermiddagen og lagde ham i kiste, mens kapelfølget drak kaffe i spisestuen. Som nævnt var det meget varmt, og da begravelsesdagen oprandt, kunne afdøde ikke bringes ind i kirken men måtte begraves direkte fra kapellet. Det var underligt at overvære højtideligheden, mens farfar stod alene i kapellet. Også denne gang var der mindehøjtidelighed bagefter, og det foregik hjemme på Solhøj. Igen oplevede jeg, at levende menneskers glæde ved gensyn kan overskygge tabet af den afdøde. Farfar blev 79 år og havde været en del af hverdagen i mit næsten 10-årige liv. Han indførte mig i Luthers katekismus, og når jeg undertiden sov hos ham, bad vi Fader Vor sammen. Han havde det godt med både Gud og mennesker. Efter disse to dødsfald forstod jeg, at døden altid vil have sin naturlige og uundgåelige plads i et hvert menneskes liv. I min barndom kunne man tale om døden, og jeg husker min fars ord: „Den, der græder ved en åben grav, græder ikke for den der døde men af selvmedlidenhed.“

Thoroslunde by

Der findes en gammel byremse, der beskriver Thoroslunde således:

„Thoroslunde er en mægtig stad,
der ligger alle gårde på rad.
Nord for byen man pløjer og sår,
Syd for byen man fiske får.
Øst for byen man malet får.
Vest for byen - man hører Guds Ord.“

Man må smile lidt af ordvalget „mægtig stad“, men ved den første folketælling i Danmark i år 1787 var der i Thoroslundemagle, Ishøj og Tranegilde tilsammen registreret 661 indbyggere, og da Thoroslunde var hovedsognet, er det højst sandsynligt, at *vor* by virkelig var at regne for „en mægtig stad“ på den tid. Gårdene „på rad“ er stadig fra øst: Lindegården, Toftegården og Pilegården. Før den almindelige udflytning af gårdene lå der flere, f.eks. Thoroslundegården på Thoroslundevej nr. 139 og Brønsgård på Thoroslunde Bygade nr. 25. Det er helt naturligt, at der blev pløjet og sået på „Nordmarkerne“ - men at man kunne fiske syd for byen, det er svært at forestille sig, når man nu i 1996 følger det lille vandløb, der løber syd for Bygadens sydligste husrække. Historien vil imidlertid vide, at Ll. Vejleå *har* været et stort vandløb, der blev besejlet, og følgelig har der også været fiskemuligheder. Øst for byen lå møllerne: Øverste og Nederste Mølle, som kan stedfæstes helt tilbage til år 1335. En opstemning af Ll. Vejleå gav trækraft til møllehjulene, og det var her, bønderne fik malet deres korn. Vest for byen blev kirken opført ca. år 1100, og omkring år 1400 blev kirketårnet føjet til. I år 1600 fik tårnet sit urværk, og i år 1631 fik kirken faste stolestader. På den tid var den tilhørende præstegård beliggende syd for kirken, og den præstegård omtales i historien i forbindelse med Svenskekrigen og den heraf følgende Roskildefred i 1658. I 1884/85 blev en ny præstegård opført vest for kirken, men i efteråret 1995 blev den nedrevet, og i skrivende stund (1996) er en ny præstegård under opførelse.

Førstelærer Nicolaj Hansen styrede Thoroslunde skole med fast, sikker og idealistisk hånd i årene fra 1902 til 1933. Han var meget ærekær på elevernes vegne uden smålige hensyn til den enkeltes evner og formåen. Hansen holdt mest af de lærenemme og velafrettede børn. Han havde absolut en opdragende virkning på næsten alle i sognet. Ve den dreng, der ikke tog huen af, når han mødte en voksen. Og den pige, der ikke nejede ved ethvert møde med omverdenen, havde

heller ikke store chancer her i tilværelsen efter Hansens mening. „Du holder et guldæble i din hånd“, sagde han til en velbegavet dreng. „Hold fast på det, og du vil nå langt“. Da samme dreng en nytårsaften havde medvirket til det, Hansen kaldte „grove løjer“, ja, da var læreren sikker på, at drengen allerede havde tabt „æblet“. Den 26. september 1933 var Hansens 65-års dag, og dagen efter blev der afholdt afskedsfest for ham og hans kone i Thorslunde skole. Til den lejlighed havde sognefoged Ole Olsen forfattet en vise, som blev afsunget af befolkningen, der slut-

tede op om festen. Oles værk fortæller om lærer Hansens deltagelse i både den kommunale og kirkelige verden.

Med lærer Petersen fulgte nye tider. Sammen med lærerinden Meta Andersen gav han os så god en skolegang, det nu var muligt i 30'erne. Vi gjorde gymnastik på gårdspladsen og spillede rundbold om sommeren. Senere blev skolelodden for en dels vedkommende udlagt som sportsplads. Om vinteren som om sommeren skulle vi ud i alle frikvarterer. En hygiejnekampagne gik over landet i de år, hvor I. P. Müller i Skodsborg talte for lys, luft og råkost. Til skolen kom en konsulent på besøg. Han medbragte nogle plancher, der viste menneskelegemet i nøgen tilstand. Konsulenten talte varmt for sund levevis og især daglige kolde afvaskninger-

helst for åbne vinduer hele året. Ved hjælp af en pegepind påviste han alle de steder på kroppen, hvor afvaskningerne burde foretages. Vi blev lidt røde i hovederne og fniste hysterisk efter seancen. Vi tænkte på det lille vandfad derhjemme i køkkenvasken og det ugentlige bad i Zinkbaljen. Begge dele blev heldigvis anvendt i det lune køkken- for lukkede og duggede ruder.

Om vinteren var det en fryd at lægge hjemvejen ned gennem „byen“. Når sneen var faldet, kunne vi tage en rutschetur ned af „Sprøjtehusbakken“, hvor det gamle sprøjtehus lå. Det var lige ved siden af „Sypigens hus“, hvor Andrea boede. Næste hus på venstre hånd var den gl. skole fra 1812, hvor fars kusine, Boline, og hendes mand, Hans Petersen, boede. Hvert hus og hver familie lærte vi at kende.

Parti fra en have i Thorslunde i 1912. Skomagermester Thomas Rasmussen, hustruen Elise og svigermoderen Marie Christensen med barnet Kaj på skødet. Thomas var den sidste, der havde til opgave at blæse i byhornet i tilfælde af brand.

Somme tider løb jeg med min sidekammerat, Agnete, hjem i det store frikvarter. Huset hedder nu Bygaden nr. 33. Agnetes far hed Thomas Rasmussen og moderen Elise. Thomas, der var skomager, har fået sine initialer ridset ind i Byhornet fra Thorslunde, og han var den sidste officielle hornblæser. Det var hans opgave at blæse til samling, når der opstod ildebrand. Desværre døde Elise og Thomas tidligt og med kort mellemrum. De efterlod 5 børn, hvoraf den yngste, Annelise, var under skolealderen. Jeg husker Agnete og den ældre søster Ellen, da de efter forældrenes død kom i skole. Begge græd meget. Nu havde de kun den gamle mormor, Marie Christensen at støtte sig til. Efter tidens skik havde de mørkt tøj på, nemlig ærmeforklæde, der var mørkeblåt med hvide prikker. Somme tider gik vi på kirkegården og kikkede på den store sten, hvorpå der er indhugget et anker. Det blev fortalt os, at det var et minde om en druknet sømand. Hvis klokkeren, Ferdinand Gustafson var der, plagede vi ham om at tage os med op i tårnet, så vi kunne se ud over sognet. Ferdinand var svensker, og vi fandt hans sprog meget spændende. Kirken var altid åben, men der vovede vi os ikke ind, ligesom vi med et gys gik udenom kapellet, der er gravet ind i jorden og har Efeu på taget.

Gyngemanden havde en karrusel-gyng og besøgte hver sommer Sprøjtehusbakken, og så blev der liv i byen. Selv kom jeg aldrig til at opleve det vidunderlige sus, det må have været at svinge rundt og rundt i luften. Men jeg så de andre forsøge at holde hinanden i hænderne, mens de som fugle svævede, nogle iført både frakke og hat, mens musikken skrattede i sommeraftenen. Gyngemanden solgte også is, og det fik jeg da lov at spise.

Kilderne skabte udvikling

Allerede inden nytårsklokkerne 1901 ringede det 20. århundrede ind, blev der sat focus på vandrigdommen i Thorslunde, hvor 10 større og mindre kilder sprang, næsten på striben, fra Solhøj Huse til sogneskillet mod Ishøj. Københavns Vandforsyning var begyndt at søge efter nye borepladser for at kunne levere tilstrækkeligt drikkevand til den voksende befolkningsgruppe i Hovedstaden, og interessen samlede sig om Thorslunde. Mange prøveboringer blev foretaget, og det viste sig, at de to Solhøjkilder og kilden ved Thorsbro var de mest givtige. I 1905 besluttedes det at opføre Thorsbro Vandværk og derefter en pumpestation ved Solhøj. I 1908 stod Thorslunde-Ishøj Kommunes første industrivirksomhed klar til brug. Der blev ansat en brøndmester, flere maskinmestre, maskinister og de øvrige medarbejdere, der var nødvendige for at Værket kunne fungere hele døgnet rundt. Der blev bygget funktionærboliger ved Værket og senere også i engen, der er beliggende øst for Taastrup Køgevej. Nogle ansatte havde eller skaffede sig

selv boliger, og de fleste familier var eller blev velsignet med større eller mindre børneflokke. Den første Brøndmester lagde pænt for med 7 børn.

Den gamle skole på Bygaden fra 1812 var blevet skiftet ud med en skole på Thorslundevej nr. 93, hvor den var beliggende ved åen. I 1907 blev en tidssvarende skolebygning opført nord for den hidtidige. På dette tidspunkt (fra 1902-1916) var Nicolaj Frantzen Hansen en lærer. Efter nogle år stod det klart, at tilflytningen af vandværksfunktionærerne og deres børn nødvendiggjorde en udvidelse af både lokale- og lærerkapaciteten. I 1916 var „Den lille skole“ opført, og lærerinde Valborg Thomsen blev ansat.

Brøndmesteren som politiker

Værkets første brøndmester blev den 37- årige rørlægger Vilhelm Rasmussen, der både kunne og ville andet og mere end lede sin stab på Thorsbro. Det var ham, der var hovedmanden, da der den 8. januar 1911 blev stiftet en Socialdemokratisk Partiforening for Thorslunde- Ishøj Kommune. Fra 1913 repræsenterede han sit parti i Sognerådet. Bortset fra en enkelt 4 - års periode var han Sognerådsformand fra 1917 til april 1946. I en årrække repræsenterede han også partiet i Københavns Amtsråd.

Da pumpestationen var etableret ved Solhøj, formentlig omkring 1912-13, fik de omkringliggende grundejere, nogle i Thorslunde sogn, andre i Reerslev sogn, foretaget boringer i deres brønde for Vandforsyningens regning. Det skulle være en slags kompensation for muligheden af tørlagte brønde. Der blev boret 14 m ned og samtidig afgivet løfte om fornyet boring uden vederlag, hvis vandspejlet sank under nævnte dybde. Vandforsyningen blev fastholdt på de givne løfter, da der i 1977/78 opstod vandmangel på ejendommene: Ll. Solhøjvej 16, Solhøjvej 60 og Thorslundevej 210. Boreddybden blev denne gang på 26 m. Pumpestationen „øser“ stadig hele døgnet af Solhøjkilderne.

Gartnerierne vandt frem

Oprindeligt var der 4 gartnerier i Thorslunde sogn: Anders Nielsen på Ishøjvejen, Thrane på Køgevej, Knudsen på Thorslundevej og Svend Andreasen på Solhøj. Fra ca. 1940 - 1965 skød drivhusene op i landskabet. Solen spejlede sig i drivhusglassene om dagen, og om natten var mange drivhuse fuldt oplyste i efterårstiden, når koralranker og andre ekstra lyskrævende planter blev drevet frem. Gartner Künzel byggede på Køgevej 280, Jens Jensen på Thorslunde vej 48 og Viggo Henriksen på nr. 79. Toftegården blev solgt til Amagerfrø. På Solhøj opfør-

tes 4 nye gartnerier: Erik Gromada på Solhøjvej 77, Finn Olsen på nr. 44 og Villy Bonke på nr. 46 og lidt senere Ib Jensen på Ll. Solhøjvej nr. 7. Jordbrugene måtte vige for drivhuse: Bendt Andreasen købte Solhøjvej nr. 42, Svend Adriansen købte L. Solhøjvej nr. 5b og Chr. Reichwald Ll. Solhøjvej 9. I 1996 er de aktive gartners antal stærkt formindsket, og mange drivhuse er borte.

Thorslunde ligger lunt med sin tættebebyggede Bygade, hvor det er svært at finde en parkeringsplads, og hvor busser meget nødtigt forvilder sig hen. Udviklingen er sket på Thorslundevej, hvor der 1. marts 1996 flyttede 8 husstande ind på Åskrænten, som Oles Vænge nu hedder.

Igennem ca. 20 år fra 1970 til 1990 er der sket en del grænsereguleringer imellem Høje-Taastrup og Ishøj kommuner, der har søgt at trække nogle rationelle linier i forbindelse med nye vejanlæg. Thorslunde sogn har måtte afgive dele af „Nordmarkerne“: Holmegårdene, Bredebjerggård, Højjergård og andre ejendomme, hvis tidligere beboere er værd at mindes. Til gengæld for „tabet i nord“ har vi fået Barfredshøj og Kohusene i syd, og når det *skulle* være, kan vi da glæde os over at få kommunefælleskab med dette område, som vi altid har haft et stærkt egnsfælleskab med.

Barfredshøjlejren 1917-1919

I forbindelse med etableringen af fæstningsanlægget „Tunestillingen“ under 1. verdenskrig, blev der i begyndelsen af 1917 opført en baraklejr nord for proprietærgården Barfredshøj. Formålet med lejren var at aflaste beboerne i de omliggende sogne for den indkvarteringsbyrde, der fulgte med bemanningen af „Tunestillingen“. Fra krigens afslutning i november 1918 og indtil november 1919 blev lejren anvendt som gennemgangslejr for internerede tyske krigsfanger, der blev hjemsendt fra Danmark. Min mor og hendes søskende fra Annexgården har ofte omtalt de udlændinge, der opholdt sig i lejren. De internerede var glade for at

Barfredshøjlejren 1917-1919. Officer og underofficers bolig og messe. Den fungerede først som kaserne for „Tunestillingen“ (ydre forsvarsværk for København under 1. verdenskrig). I det første år efter krigen fungerede stedet som interneringslejr for krigs- fanger, der hjemsendtes via Danmark.

Jean Baptiste Denayer fra Belgien, interneret tysk krigsfange i Barfredshøjlejren i 1919.

besøge naboerne, og i mine gemmer ligger fotografierne af 2 unge mænd, der har påført disse souvenirs deres navne og hjemlands adresser. Den ene kom fra England, den anden kom fra Belgien.

I Thorslunde var der en smed, der hed Ingvard Jeppe Hansen, gift med Cecilie Nielsen, datter af smed Nielsen Tranegilde. Parrets ældste datter, Damaris Nielsen, fortæller at hendes far forpagtede marketenderiet, som det hed dengang. Imidlertidigt blev han indkaldt til militæret i Ringsted, da han var beslagsmed, og derfor måtte moderen passe „Tutten“. Familien boede på dette tidspunkt på adressen Thorsbrovej 23, og Damaris husker, at hendes bror Enoch gik i skole i Reerslev. Deres mor måtte tidligt op for at åbne „Tutten“, og så måtte Damaris selv stå op og gå til lejren. Damaris husker også, at de internerede fik udleveret nogle meget store og mørke kapper til brug i den kolde tid. Det var Sofiehåb Mølle og Bageri, der havde leverancen af brød til lejren.

Proprietærgården Barfredshøj

I min barndom var der glans over herskabet. Proprietær Chresten Hansen var en myndig mand at se, når han kom marcherende i spidsen for en flok ligemænd. Herrerne bar hatte og var iklædt „engelske frakker“. De fleste havde spadserestok eller knortekæp med, når de gik på markvandring i omegnen. Proprietæren hilste på alle ved at løfte hatten. Fru Paula holdt af at ride, og hun smilede og løftede ridepiskeren til hilsen. Det var dengang små piger nejede for alle voksne. Gården beskæftigede mange mennesker: Gift forvalter, gift fodermester, røgterfamilier, forkarl, karle og „løse“ husmænd. Desuden var der piger, koner samt husholdnings- og landvæsenselever. I Kohusene (nu Thorsbrovej nr. 19-27) havde gården 3 arbejderhuse, der var beboet af 6 familier. Der var både polske og danske arbejdere, og de polske kvinders farverige hovedtørklæder lyste op i landskabet. En af disse piger hed Kathrine. Hun var smuk, rank og stolt, og hun ønskede sig brændende en hat, så hun kunne lægge afstand til tørklæderne. Peter Jensen (kaldet

„Peter forkarl“) forærede hende hatten, friede og fik ja. De to levede herefter lykkeligt sammen i Peters hus (nr. 21) indtil deres død. Peter nåede at tjene Barfredshøj i mere end 50 år. I nr. 19 boede Olga og Frederik Petersen og i nr. 25 kurvemageren Polisensky fra Tjekkoslaviet, så Kohusene havde et skær af „den store verden“ over sig. Det var spændende at gå tur med mor og far en sommer-søndag. De mange livlige børn fyldte mig med misundelse, for de så ud til at have det morsomt med hinanden. En meget køn pige listede sig bag os og nappede i mine fletninger. Hun hed Fransiska. Et 2-3 årigt tvillingepar stod tæt sammen ved en husgavl. De hed Frantz og Genja. Jeg mindes med glæde de mange mennesker, der omgav mig i min barndom. De har efterladt mig med en rigdom af minder.

Mrs Jean Baptiste
Denayer
Rue Ferruwinckel 4
Hecky - br. Brusselles
Belgique
Souvenir

Nutidige vejnavne og nr.

Fortegnelse over beboere, som levede i Solhøjområdet i min tidligste barndomsår, og som derfor alle spiller en større eller mindre rolle i min beretning om hverdagslivet.

Ll. Solhøjvej

- nr. 5b Hans Christoffersen og Marie Rasmussen
- nr. 8 Karen og Hjalmar Nielsen, Inge (barn) og Hans Nielsen (aftægtsmand)
- nr. 9 Karen og Lars P. Christensen
- nr. 16 Inger og Chr. Sørensen, Rita (barn)
- nr. 18 Hans Hansen og Sigvard Hansen, Poulina (husbestyrerinde)
- nr. 42 Hønserist frk. Greve (ejend. beliggende i Reerslev sogn)

Solhøjvej

- nr. 42 Peter Petersen og Mette Nielsen (husbestyrerinde)
- nr. 50 Emma og Peter Jensen
- nr. 60 Karen og Niels Graffmann
- nr. 89 Mathilde og Martin Knudsen, Leo og Helga (børn)
- nr. 91a Magda og Jens Jensen; Johannes, Ejner, Anna, Verner, Johanne, Ella, Bodil (børn)
- nr. 91 Karen og Svend Andreasen, Bendt, Ebba, Karen-Ruth (børn)

Torslundevej

- nr. 210 Familien Bruun.

Der skete mange ting på Solhøj i 1930'erne

Hans Christoffersen giftede sig med Ingeborg Rasmussen, og med hende fulgte et par gamle forældre, Ane-Sofie Rasmussen og Anders Rasmussen. Farfar Hans Nielsen døde, Lars P. Christensen døde, og enken fik en bestyrer, der hed Sofus Krighår. Rita Sørensen blev født. Frk. Greve solgte til Nikolaj Nielsen, der giftede sig med smed Hansens datter Damaris. Over en årrække fik de 7 børn. Mette Nielsen døde, og Peter fik en ny husbestyrerinde, der hed Maren Larsen. Familien i nr. 50 blev afløst af Dagmar og Christen Nielsen. Niels Graffmann døde, Karen flyttede og nye lejere kom. Familien Knudsen rejste til Snoldelev. Anna og Hans Andersen købte og oprettede en minkfarm.

En ny familie var kommet til: På Thorslundevej 211 var Bertha og Jørgen Jakobsen flyttet ind med sønnen Gunner. Senere fødtes datteren Inge-Lise. Det var i hvert fald 13 nye voksne personer, der kom til vort lille samfund - men de faldt hurtigt til.